

HENKILÖKUVADOKUMENTIN ALUN RAKENTAMINEN

Katriina Mäkelä

Opinnäytetyö, kevät 2010

Diakonia-ammattikorkeakoulu,

Turun toimipaikka

Viestinnän koulutusohjelma

Medianomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Katriina Mäkelä. Henkilökuvadokumentin alun rakentaminen, Turku, kevät 2010, 57 s., 2 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Länsi, Turun toimipaikka, viestinnän koulutusohjelma, medianomi (AMK).

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, millainen on hyvä henkilökuvadokumentin alku. Tutkimuksessa pyritään myös jakamaan erilaiset alut ryhmiin niitä yhdistävien tekijöiden perusteella.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä on laadullinen. Aineistona käytetään aikaisempaa kirjallisuutta sekä havaintoja Ylen syys–joulukuussa vuonna 2009 Tosi tarina -sarjassa esittämistä 30 minuutin dokumenteista. Dokumentteja esitettiin syksyllä 2009 yhteensä 16 kappaletta. Tosi tarina -dokumentit ovat pääosin henkilökuvia, jotka kuvastavat taustalla olevaa suurempaa teemaa, kuten työttömyyttä.

Tutkimuksen tarkastelunkohteena olevat henkilökuvadokumentit jakautuvat selvästi ensimmäisen noin viiden minuutin aikana kahteen osaan, joista ensimmäinen vaihe pyrkii kiinnittämään katsojan huomion, ja toinen esittelee tarinan seuraamiseen tarvittavat perustiedot. Ruotsalainen elokuvadramaturgi ja teoreetikko Ola Olsson käyttää näistä kahdesta osasta nimityksiä alkusysäys ja esittely. Hyvä dokumentin alkusysäys on pituudeltaan puolesta minuutista yhteen ja puoleen minuuttiin, ja se kaappaa katsojan huomion. Se ei paljasta paljon dokumentin aiheesta, mutta herättää silti katsojan kiinnostuksen. Kiinnostus tulisi herättää joko älyllisesti tai tunteiden kautta. Hyvin toteutettu esittelyvaihe kertoo tiiviisti ohjelman perustiedot korkeintaan noin neljässä ja puolessa minuutissa. Parhaimmillaan perustietoja kerrotaan sekä kuvin että sanoin.

Tutkimuksen perusteella alkuja ei pysty jakamaan ryhmiin sekä alkusysäyksen että esittelyn perustella, sillä nämä kaksi osaa eivät välttämättä ole tyyliltään yhtenäisiä. Sen sijaan alkusysäyksen perusteella voidaan erottaa viisi erityyppistä ryhmää. Näitä ryhmiä ovat historia, voimakas sana, voimakas kuva, teemallinen ja vertauskuva-alkusysäykset.

Puolen tunnin henkilökuvadokumentteja ei voi sijoittaa täysin samoihin kaavoihin, joita on tehty aiemmin muusta esittävästä taiteesta, kuten näytelmistä ja elokuvista. Perusrakenteeltaan dokumentti muistuttaa määriteltyjä dramaturgisia malleja, mutta esimerkiksi käännekohdat eivät näy yhtä selvästi kuin elokuvissa. Alkujen perusteella Olssonin kaava on kuitenkin kaikkein soveltuvien henkilökuvadokumenttien käsittelyyn.

Tutkimuksen tuloksia hyödynnetään opinnäytetyön tuoteosassa. Tuoteosana Katriina Mäkelä ja Viivi Laakkonen toteuttivat yhdessä henkilökuvadokumentin Käden jälki, joka käsittelee käsillä parantamista. Tutkimuksen tulokset vaikuttivat dokumentin alun pituuteen, sisältöön ja kuvavalintoihin. Käden jälki kuvattiin ja editoitiin talven 2009 ja kevään 2010 aikana.

Asiasanat: henkilökuvat, dokumenttiohjelmat, dokumenttielokuvat, aloitus, kvalitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Katriina Mäkelä. Constructing the Beginning of a Documentary Profile. 57 p., 2 appendices. Language: Finnish. Turku, Spring 2010. Diaconia University of Applied Sciences. Bachelor Degree Programme in Communication and Media.

The aim of the study is to investigate how to construct a good beginning for documentary profile. An additional objective of the thesis is to categorize the beginnings of the documentaries according to their similarities.

The method of the research is qualitative and the study is based on both earlier literature and personal observations. The main source is the Finnish "Tosi tarina" (True story) series that aired a 30 minutes documentary every week in autumn 2009 on the Yle1 channel. From September to the end of December "Tosi tarina" showed altogether 16 documentary profiles reflecting a prominent theme behind each main character.

The 16 documentaries included in this research can clearly be divided into two different parts during their first about five minutes. The first part is meant to capture the attention of the viewer and the second part gives basic information of both the main character and the theme of the documentary. Swedish film dramaturge and theorist, Ola Olsson, calls these two parts the "start-up sequence" and the "presentation". A good documentary "start-up sequence" is approximately half a minute to one and a half minute long and it captures the interest of the viewer. This should happen emotionally or intellectually. A good presentation reveals the basic information in compact package of, maximum, four and half minutes. The best documentaries do this both by pictures and words.

The study shows that it is not possible to divide the beginning of documentaries in groups according to both "start-up sequence" and "presentation" because these two parts can differ greatly in one documentary. Instead, it is possible to categorize the "start-up sequences" into five different groups by how they resemble each other. These groups are based either on history, strong words, strong pictures, theme or parables.

Half an hour documentary profile does not exactly follow the same formulas which are made for other forms of presentation, such as movies and dramas. The basic form of the documentary is similar to these models, but there are minor differences. According to the beginnings of the documentary profiles, Olsson's model seems to be the most applicable, however.

The results of the study were used in a documentary profile "Käden jälki" that tells a story of a woman who heals with her hands. The documentary is created by Katriina Mäkelä and Viivi Laakkonen. The results affected the length, content and the pictures of the beginning. "Käden jälki" was filmed and edited during the winter 2009 and spring 2010.

Keywords: profiles, documentaries, beginning, qualitative research, start-up sequence, presentation

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	TELEVISIODOKUMENTTI JA HENKILÖKUVADOKUMENTTI	8
3	DRAMATURGIA	11
	3.1 Draaman kaaren mallit	11
	3.2 Dokumentin alku ja alun tehtävä	15
4	TOSI TARINA -DOKUMENTIT	18
	4.1 Eskon pitkä loikka	19
	4.2 Mutanen Kurajoelta	21
	4.3 Naiset ilman siipiä	22
	4.4 Taisteluni	24
	4.5 Punainen paroni	25
	4.6 Vaakamestari	27
	4.7 Vanki 391/09	28
	4.8 Burnout	30
	4.9 Perhesirkus	31
	4.10 Ruumiintutkija	33
	4.11 Kauppa tavaraksi	34
	4.12 Kotkan ruusu	35
	4.13 Irtaantujat	37
	4.14 Unelma	39
	4.15 Vieraana maailmassa	40
	4.16 Utsjoen diakonissa	42
5	TUTKIMUKSEN TULOKSET	44
	5.1 Alkusysäys	45
	5.2 Esittelyjakso	46
	5.3 Alkusysäykseen perustuvat ryhmät	47

6	KÄDEN JÄLKI	51
7	TUTKIMUKSEN VAIKUTUS KÄDEN JÄLKI -DOKUMENTTIIN	53
8	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	56
	LÄHTEET	58
	LIITTEET	59
	LIITE 1 Ylen Tosi tarina -dokumenttien ohjelmatiedot syksyllä 2009	
	LIITE 2 Käden jälki -dokumentin käsikirjoitus	

1 JOHDANTO

Kuten ihminen tekee päätelmiä uudesta henkilöstä ensivaikutelman perusteella, myös elokuvien ja dokumenttien alku kertoo katsojalleen paljon asioita ohjelman tulevista tapahtumista. Se kertoo, millainen tarina tulee olemaan ja herättää erilaisia kysymyksiä. Näiden niin sanottujen draamallisten kysymysten tarkoituksena on vangita huomio niin, että katsoja haluaa tietää lisää ohjelmasta. Samaan pyritään uutisissakin, kun alun lyhyt uutiskooste pyrkii vangitsemaan katsojan kiinnostuksen. Tästä syystä sekä fiktiivisen tuotannon, asiaohjelman että dokumentin alulla luotu ensivaikutelma on äärimmäisen tärkeä, kun katsoja päättää, haluaako hän nähdä ohjelman loppuun. Tylsä tai rakenteellisesti huono alku saa katsojan helposti vaihtamaan kanavaa ja päättämään, ettei ohjelma ole katsomisen arvoinen.

Tutkimuksessani pyrin selvittämään, millaisia erilaisia alkuja televisiossa esitettävillä henkilökuvadokumenteilla voi olla. Millainen on hyvä dokumentin alku? Millaisiin eri kategorioihin henkilökuvadokumentit voi alun perusteella jakaa? Aineistona käytän aiempaa tutkimusta muun muassa dramaturgiasta ja teen havaintoja Yleisradion TV1-kanavalla syksyllä 2009 esitetyn Tosi tarina -dokumenttisarjan jaksoista. Alussa avaan käyttämäni termit ja esittelen tunnetuimmat draaman kaaren mallit, minkä jälkeen tarkastelen Tosi tarina -dokumenttien alkuja. Tutkimuksen lopussa jaan alut ryhmiin havaintojeni perusteella ja kerron, miten hyödynsin tutkimaani opinnäytetyön tuoteosassa.

Tuoteosana käsikirjoitin ja toteutin yhdessä Viivi Laakkosen kanssa noin 30 minuutin pituisen henkilökuvadokumentin Käden jälki. Televisiodokumentti kertoo Ritva Koskinen tarinan kautta käsillä parantamisesta ja siihen liittyvistä ennakkoluuloista sekä uskomuksista. Videossa valotetaan asiaa sekä energiahoidon että lääketieteen näkökulmasta, vaikka keskitymmekin pääasiassa päähenkilön kokemuksiin ja ajatuksiin. Dokumentin tarkoitus on rikkoa suurimpia ennakkoluuloja ja oletuksia, joita kyseiseen hoitomuotoon liitetään ja antaa mahdollisimman realistinen kuva aiheesta. Tuoteosa kuvattiin ja editoitiin talven 2009 ja kevään 2010 aikana.

Pyrimme muodostamaan Käden jälki -henkilökuvadokumentin alun tutkimusten tulosten mukaisesti, ja valitsimme Tosi tarina -dokumenttien pohjalta tehdyistä ryhmistä aiheeseen sopivimman. Huomioimme muun muassa alun pituuden, haastattelukommentit, ensimmäiset kuvat ja kuvien pituudet. Tämä vaikutti tuoteosan suunnittelu- ja kuvausvaiheeseen, mutta ratkaisevimmat päätökset muodostuivat leikkausvaiheessa. Analysoin lopulta myös Käden jälki -dokumentin samalla menetelmällä, jota käytän Tosi tarinoiden arvioimisessa.

2 TELEVISIODOKUMENTTI JA HENKILÖKUVADOKUMENTTI

Englantilaisen dokumenttielokuvan isän John Griersonin mukaan dokumenttielokuva on ”todellisuuden luovaa käsittelyä”. Tällä Grierson tarkoittaa kuvattujen totuuden palasten järjestämistä kerronnalliseksi kokonaisuudeksi. Dokumentissakin on siis kyse luovuudesta ja taiteesta kuten fiktiossa, mutta näiden kahden suhde todelliseen maailmaan on erilainen. Fiktio kirjoittaja luo kuvitteellisen maailman tapahtumiseen, kun dokumenttielokuvan tekijä luo uuden esittävän kokonaisuuden maailmasta ja siinä elävistä tai eläneistä ihmisistä. (Aaltonen 2003, 149.)

Television alkuvuosista asti dokumenttaarisilla asiaohjelmilla on ollut tärkeä rooli eri kanavien ohjelmistossa. Niitä on kuitenkin vaikea erottaa muista asiaohjelmista, sillä missään ei ole määritelty, mitä dokumentti oikeastaan tarkoittaa. Televisio on sulatusuuni, jossa yksittäisiä ohjelmia on usein vaikea luokitella eri genreihin. Dokumenttaarisesta tyylistä näyttää asioita on tullut tapa kuvata esimerkiksi henkilöitä, tapahtumia ja lähes mitä tahansa asiaa maailmassa. (Kriwaczek 1997, 10–12.) Asiaohjelmien, reportaasien ja dokumenttien välinen raja on hyvin häilyvä, ja toimituksesta riippuen erilaisia ohjelmia lajitellaan dokumenttituotannoksi (Saksala 2008, 13).

Yksi keino erottaa dokumentti muista asiaohjelmista on sen tapa välittää tietoa ja tunteita. Asiaohjelmissä on yleensä joku välikäsi kertomassa tilanteesta tai tapahtumasta. Tämä välikäsi eli toimittaja tulkitsee katsojan puolesta näytettyä ja kerrottua sekä kokoaa näin aiheen pakettiin. (Saksala 2008, 15.) Vaikka toimittaja tai ohjaaja on dokumentissakin tehnyt valintoja siitä, mitä katsojalle kerrotaan, on yleisö silti vapaampi tekemään omia päätelmiä. Kun esimerkiksi reportaasissa katsojille kerrotaan asiasta, dokumentti näyttää katsojille asioita. Tätä perustelua käyttäen osa tv-dokumenteista rajautuisi suoraan asiaohjelmien puolelle, sillä esimerkiksi luontodokumenteissa on usein kertoja, joka ohjaa katsojaa ajattelemaan halutulla tavalla.

Asiaohjelmien ja dokumenttien rajapintaa voi etsiä myös tunteista ja tiedosta (Saksala 2008, 22). Reportaaseissa halutaan tehdä ihmisistä tietoisempia ympäröivistä asioista, ja tiedon merkitys on huomattavasti tunnetta suurempi. Dokumenteissa sen sijaan vedotaan tiedon lisäksi vahvasti myös tunteisiin. Joskus tunteella on jopa huomattavasti suu-

remppi rooli kuin tiedolla. Avainsana ei niinkään ole tietäminen vaan ymmärtäminen. Vaikka dokumentti tarjoaa myös uutta informaatiota, tekijät pyrkivät vaikuttamaan katsojaan tunnetasolla ja sitä kautta ymmärrys ympäröivää maailmaa kohtaa kasvaa. Tv-dokumentin tulisi siis välittää elämänviisautta ja kokemuksellista tietoa, jota ei välttämättä edes sanota ääneen ohjelman aikana (Saksala 2008, 23).

Elina Saksala (2008, 18) jakaa käsitteen dokumentti pienempiin osiin ja kirjoittaa dokumenttielokuvista sekä tv-dokumenteista. Saksalan mukaan dokumenttielokuva on taiteellinen luomus, jossa tekijän oma persoonallinen ilmaus on etusijalla. Tv-dokumentissa sen sijaan sisältö on ensisijaisen tärkeä, sillä tv-dokumentin päätehtävänä on välittää tietoa. Silja Lanas Cavada (Saksalan 2008, 19–20.) jakaa tv-dokumentinkin kolmeen alalajiin, joita ovat reportaasidokumentti, journalistinen tv-dokumentti ja elokuvadokumentti. Lanas Cavadan mukaan reportaasidokumentti on nopeasti tuotettu ajankohtainen ohjelma, jolla on vahva journalistinen sisältö. Tv:n elokuvadokumentti pyrkii sen sijaan hakemaan aiheen ajattomuutta ja vahvaa elokuvallista muotoa, ja se on yleensä tuotantomalliltaan hidas. Journalistinen tv-dokumentti tasapainottelee sisältökeskeisyyden ja muotokeskeisyyden välillä, ja reportaasidokumenttia hitaampi tuotantomalli ja elokuvallis-televisiollinen ilme kallistuu kahta muuta lajia enemmän dokumenttielokuvan suuntaan. (emt., 19–20.) Dokumenttielokuvan, tv-dokumentin ja muiden dokumenttien lajien määrittely on kuitenkin tekijästä riippuvainen, ja lähes jokaisella tuottajalla ja asiantuntijalla on eri käsitys siitä, miten esimerkiksi dokumenttielokuva ja tv-dokumentti eroavat toisistaan. Joissain tapauksissa näitä kahta käsitellään jopa samana asiana.

Ihminen on luonnostaan kiinnostunut muista ihmisistä. Tästä syystä mielenkiintoinen tai ajankohtainen ilmiö tai tapahtuma on toisinaan helppo kertoa yhden henkilön kautta. Tällaisissa henkilökuvadokumenteissa päähenkilön valinnalla on erityinen merkitys. Vääränlainen päähenkilö voi tehdä kiinnostavimmastakin dokumentista lattean, aivan kuten elokuvan väärä näyttelijävalinta. Henkilökuvadokumentin päähenkilö on usein tavallinen ihminen, jonka kautta pureudutaan tärkeämpiin suurta joukkoa koskeviin asioihin. Se voi esitellä elämäntapoja, päätöksiä ja tunteita, joita jokainen meistä voi joutua kohtaamaan. Henkilökuva voi myös olla potretti jostakin tunnetusta henkilöstä, jolloin suurempi teema jää toisinaan pienemmälle huomiolle. Jouko Aaltonen (2003, 155) kirjoittaa potrettien olevan pahimmillaan ”eräänlaista monumentaalitaidetta, virallisia

muotokuvia arvostetuista henkilöistä”. Aaltosen mukaan hyvä dokumentti näyttää julkisuuden henkilöistäkin enemmän kuin virallisen julkisivun.

Henkilökuvadokumenttia voi lähteä tekemään joko henkilökeskeisesti tai aihekeskeisesti. Henkilökeskeinen lähestymistapa vaatii tekijää tuntemaan ohjelman henkilöt hyvin, joten tutustumiseen tarvitaan paljon esityötä kuten haastatteluita. Toisinaan dokumentin tekijä on havainnut mielenkiintoisen henkilön tuttavapiirissään ja lähtenyt työstämään aihetta tämän henkilön kautta. Aihekeskeisessä lähtökohdassa tekijällä on valmis aihe, johon hän lähtee etsimään sopivaa päähenkilöä. Molemmissa tapauksissa päähenkilön pitää pystyä ilmaisemaan itseään ja edustamaan ohjelman taustalla olevaa suurempaa aihetta.

3 DRAMATURGIA

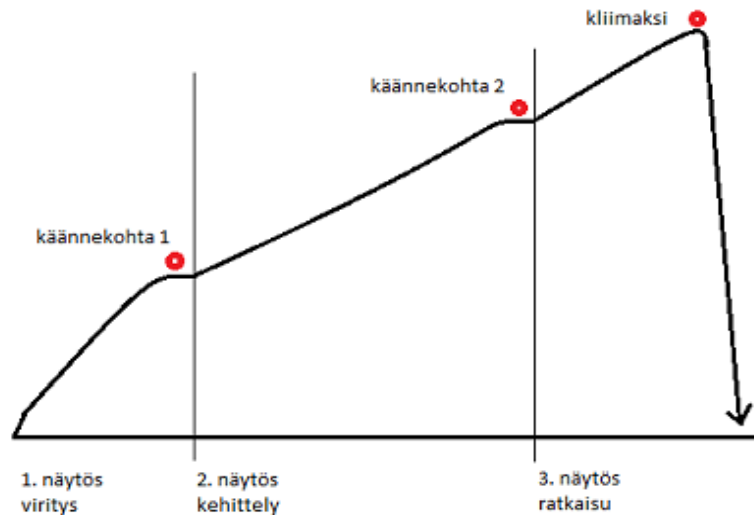
Sanana dramaturgia viittaa draamaan eli näytelmään. Draama on toimintaa, joka jäljittelee inhimillistä käyttäytymistä ja on tehokas tapa herättää ihmisissä tunteita. Laajassa merkityksessä dramaturgia tarkoittaa oppia ohjelman tai elokuvan muodosta ja rakenteesta. Dramaturgia on asioiden esittämistä niin, ettei katsoja pitkästy. (Aaltonen 2003, 46–47.) Ensimmäisen määritelmän draaman kaaren mallista teki kreikkalainen filosofi ja tiedemies Aristoteles. Vaikka tämä määritelmä on alun perin tehty fiktiivistä näytelmää ajatellen, sitä voi helposti soveltaa mihin tahansa esittävään taiteeseen. Aristoteleen (1997, 166) mukaan kokonaisuus muodostuu alusta, keskikohdasta ja lopusta. Alun seurauksena syntyy muita tapahtumia, mutta se ei itse välttämättä ole minkään asian seuraus. Aristoteleen kuvailema loppu on sen sijaan aina jonkun toisen asian tai tapahtuman aiheuttama, eikä sen jälkeen enää tule mitään. Keskikohta sijoittuu näiden kahden väliin, ja se on seurausta alusta ja johtaa loppuun.

Aristoteleen mallia draaman kaaresta käytetään edelleen, ja siitä on tehty useita sovelluksia. Vaikka draaman kaari on helpommin havaittavissa fiktiotuotannossa, sitä noudatetaan myös dokumenteissa. Dokumentti ei ole yhtä kaavoihin kangistunut kuin elokuva, mutta senkin pitää olla draamallisesti tyydyttävä (Rabiger 1998, 137). Tämä tarkoittaa, ettei hyvässä dokumentissa voi jättää täysin huomiotta toimivaksi havaittuja malleja, mutta malleja ei silti kiinteästi liitetä asiaohjelmien tuotantoon. Samat mallit voivat toistua myös dokumentissa, mutta ne eivät ole niin selkeästi erotettavissa kuin fiktiotuotannossa. Draaman kaaren malleja sovelletaan siis joissain määrin myös asiaohjelmiin, vaikka kaavat on alun perin suunniteltu näyttämötaiteelle ja elokuvatuotantoon.

3.1 Draaman kaaren malleja

Aristoteleen mallia soveltaen elokuvan tekijät ja dokumentaristit ovat etsineet parasta tapaa esittää asioita yleisölle. Ihmiset halutaan koukuttaa katsomaan ohjelmaa ja saada heidät seuraamaan esitys loppuun asti. Tutkimusten kautta on päädytty erilaisiin malleihin, joista esittelen seuraavaksi muutaman.

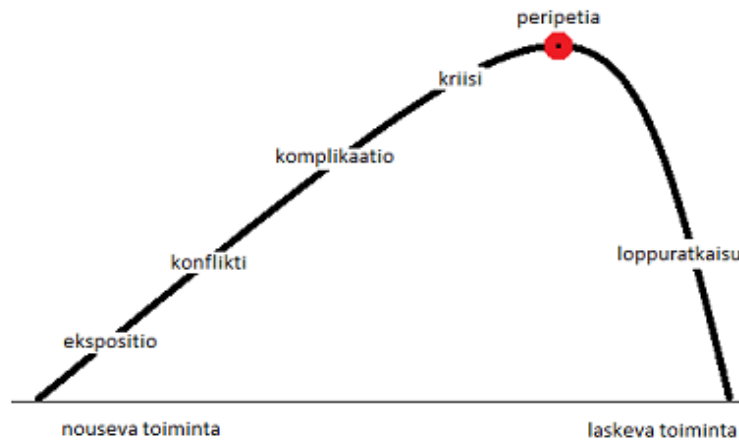
Käsikirjoittamisen opettaja Syd Fieldin kolmen näytöksen malli on hahmotelma klassisesta Hollywood-kerronnasta, jonka mukaan jokaisella näytöksellä on eri tehtävä. Nämä tehtävät ovat tunnevaikutuksiltaan erilaisia. Fieldin mukaan elokuvissa tyypillisin näytösten määrä on kolme. (Vacklin, Rosenvall & Nikkinen 2007, 81.)

KUVIO 1. Fieldin kolmen näytöksen malli (Aaltonen 2003, 68).

Fieldin laatimassa kaavassa noin 120 minuuttia pitkän elokuvan ensimmäinen näytös, esittely (set up), kestää noin 30 minuuttia. Noin 10–15 minuutin kohdalla on katalyyttinen tapahtuma, joka pakottaa päähenkilön reagoimaan ja johtaa ensimmäiseen käännekohtaan. Käännekohtassa päähenkilön toiminta muuttuu jollain tavoin. Toinen näytös on ajallisesti noin puolet koko elokuvan pituudesta. Tämän kehittäly- tai kohtaamisjakson (confrontation) keskikohdassa tapahtuu jokin muutos niin, ettei päähenkilö enää voi palata takaisin elokuvan alussa esiteltyyn maailmaan. Kolmannessa näytöksessä eli ratkaisuvaiheessa (resolution) tarina saavuttaa huippunsa ja lopulta ratkeaa. Viimeinen näytös kestää noin 30 minuuttia. Tämä kolmen näytöksen malli on yksinkertainen, mutta se löytyy jossain muodossa lähes jokaisesta valtavirtaelokuvasta. Vastaavanlaisia kolmeen näytökseen perustuvia draaman malleja ovat tehneet muun muassa käsikirjoittajakonsultti Christopher Vogler sekä käsikirjoittaja Mary Shomon. (Vacklin ym. 2007, 81–82.)

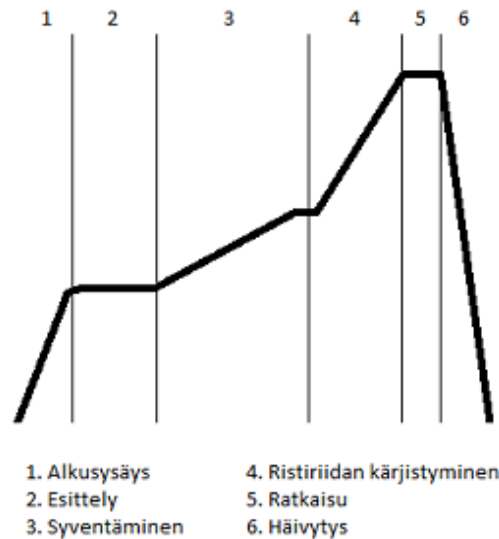
Saksalainen Gustav Freytag kehitti niin kutsutun Freytagin kaavan, joka jakaa draaman viiteen eri vaiheeseen. Freytagin vaihteita ovat ekspositio eli esittelyjakso, konflikti, komplikaatio, kriisi ja loppuratkaisu. Toiminta on nousevaa aina kriisin jälkeen tulevaan peripetiaan eli käännekohtaan asti, jonka jälkeen toiminta on laskevaa. (Aaltonen 2003, 63–64.)

KUVIO 2. Freytagin malli (Aaltonen 2003, 64).

Freytagin mallissa eksposition tehtävänä on esitellä henkilöt, tapahtumapaikka sekä -aika ja lähtötilanne tulevalle tapahtumalle. Perusongelma ilmaantuu konfliktin aikana, jolloin elokuvan päähenkilö hallitsee tapahtumia. Komplikaatiossa nimensä mukaisesti tilanne muuttuu aikaisempaa monimutkaisemmaksi ja ristiriidat kärjistyvät entisestään. Kriisissä eli klimaksissa päähenkilön vastavoima hallitsee tapahtumia. Tässä vaiheessa tulee yleensä esille jotakin odottamatonta. Loppuratkaisussa peruskonflikti ratkeaa, ja ohjelma päättyy. (Vacklin ym. 2007, 387.)

Ruotsalainen elokuvadramaturgi ja teoreetikko Ola Olsson suunnitteli draaman kaaren rakennekaavan, joka perustuu Freytagin malliin. Olsson jakaa mallissaan draaman kuuteen osaan. Nämä vaiheet ovat alkusysäys, esittely, syventäminen, ristiriidan kärjistyminen, ratkaisu ja häivytyks. (Saksala 2003, 92–93.)

KUVIO 3. Olssonin malli.

Alkusysäys on ilmoitus siitä, että ohjelma alkaa. Sillä herätetään katsojan mielenkiinto ja käynnistetään tarina. Pituudeltaan se on yleensä lyhyt, ja se sijoittuu päähenkilölle tärkeään elämänvaiheeseen. Tässä ensimmäisessä Olssonin mallin osassa katsoja tutustuu joko päähenkilöön tai tämän vastustajaan. (Vacklin ym. 2007, 121.) Hyvä alkusysäys on jollain tavoin yhteydessä dokumentin perusristiriitaan ja herättää katsojassa kysymyksiä. Alkusysäyksessä syntyy eteenpäin suuntaava liike. (Aaltonen 2003, 65.)

Esittelyvaiheessa selvitetään, mistä ohjelmassa on kysymys sekä mikä on tapahtumapaikka ja -aika. Katsojille selvitetään asiat, jotka ovat tärkeitä tarinan seuraamisen kannalta. Viimeistään esittelyjaksossa viitataan dokumentin perusristiriitaan. (Saksala 2003, 92–93.) Tarkoitus on herättää katsojassa odotuksia tulevasta. Jos heränneet odotukset esimerkiksi ohjelman tyyllilajista ovat harhaanjohtavia, katsojalle jää helposti negatiivinen mielikuva ohjelmasta. Toisinaan esittelyvaiheessa katsojaa kuitenkin huijataan tarkoituksella. Tästä hyvä esimerkki on Hitchcockin elokuva *Psyko*, jossa huomio vedetään ensin kassan kavaltavaan virkailijaan. Pian hänet kuitenkin murhataan, jolloin elokuvan todellinen luonne paljastuu. Odotusten pettäminen on tässä tapauksessa suunniteltua, ja se onnistuu herättämään katsojan. (Aaltonen 2003, 66.) Tämä on kuitenkin vaarallinen tapa aloittaa elokuvaa tai dokumenttia, sillä epäonnistuessaan esitys menettää helposti yleisönsä.

Syventämisvaiheessa katsojalle pyritään luomaan tunneside dokumentin henkilöiden kanssa. Tarkoitus on samaistua päähenkilön ajatuksiin ja tunteisiin. Kun katsoja kokee sympatiaa, ohjelma säilyttää mielenkiintonsa. Ristiriitojen kärjistyessä ohjelman eri osapuolten välille syntyy kitkaa. Henkilö tekee jotakin, mihin toinen reagoi. Tämä johdattaa ohjelmaa käännekohtaan suuntaan, jossa päätekijät kohtaavat elokuvan tai ohjelman pääkohtauksessa. Ratkaisussa jokin osapuoli voittaa ja saa tahtonsa läpi. Tämä ratkaisee konfliktin. Päähenkilö ei välttämättä selviydy voittajana. Häivytyksessä sen sijaan katsojan annetaan vielä hetken jakaa päähenkilöiden helpotus tai tuska. Tunnekuuhu tasaantuu, kun katsojaa vähitellen johdatellaan takaisin arkeen. Kuten alkusysäys on ilmoitus ohjelman alusta, häivytyksen tarkoitus on kertoa ohjelman olevan loppu. (Aaltonen 2003, 66–67.)

Muita tunnetuimpia draaman kaaren jakoja ovat muun muassa toisiaan muistuttavat Linda Segerin ja Robert Mckeen rakennemallit, Viki Kingin rakennekaava sekä John Trubyn klassinen tarinan rakenne. Monet näistä perustuvat edellä esitettyihin malleihin. (Vacklin ym. 2007, 389–397.) Nämä mallit muistuttavat aiemmin esittelemiäni malleja niin paljon, että en kuvaile niitä tarkemmin. Koska dokumentille ei tähän mennessä ole aikaisemmissa julkaisuissa tehty omaa draaman kaaren mallia, hyödynnän tutkimuksessani fiktiotuotannon kaavoja. Tutkimuksessani keskityn käyttämään etenkin Ola Olssonin mallia, joka on yksi tunnetuimmista ja käytetyimmistä malleista elokuva-alalla. Olssonin kaava on myös esittelemistäni tunnetuimmista draaman malleista ainoa, joka jakaa ensimmäistä käännekohtaa edeltävän jakson osiin. Tämä on tärkein syy, miksi valitsin tarkastelun lähtökohdaksi juuri Olssonin mallin, ja tarkastelussani pyrin löytämään dokumenteista sekä alkusysäyksen että esittelyvaiheen. Kyseiseen kaavaan päätyminen osoittautuikin tutkimuksen aikana oikeaksi päätökseksi.

3.2 Dokumentin alku ja alun tehtävä

Kun katsomme asiaohjelmia, koemme usein eläytyvämmemme siihen, mitä meille kerrotaan tai näytetään. Kuten elokuvaankin, hyvään asiaohjelmaan tarvitaan tutuksi tehdyt henkilöt, tarina, tunteita ja mielikuvitusta. Mielikuvitus ei kuitenkaan saa olla pääosassa, sillä asiaohjelmassa tulee olla tietoa, tietojen yhdistelyä, kysymyksiä ja analysointia. Kun nämä asiat ovat kohdallaan, dramaturgia syntyy usein itsestään. (Tervo 2003, 193.)

Tyypillisesti asiaohjelmassa katsojan huomio kaapataan ohjelman alussa tunteita herättävällä yksittäisellä tapauksella, minkä jälkeen tämä yksittäinen ihmiskohtalo liitetään laajempaan yhteiskunnalliseen yhteyteen.

Elina Saksalan (2008, 113) mukaan ei ole yleispätevää reseptiä alun rakentamiseen, vaan jokainen ohjelma ja aihe vaativat oman tyykinsä. Alussa pitää kuitenkin heti olla lupaus siitä, että katsoja saa tietää jotain uutta tai nähdä haluamansa tunteen ilmaisun. Tällainen katsojan herättäjä voi olla joko ääni tai kuva. Dokumentin alun tulee siis koskettaa katsojaa jollain tasolla joko älyllisen uteliaisuuden tai tunteiden kautta. On tärkeää jättää jälki katsojan mieleen niin, että hän herää huomaamaan olevansa kiinnostunut käsitellystä asiasta. Hyvä dokumentin alku herättää kiinnostuksen henkilössä, vaikka tämä ei olisikaan aikaisemmin ollut tietoinen tai erityisen kiinnostunut dokumentin teemasta. Tämä onkin mielestäni usein haaste dokumentille, sillä moni toimittaja luottaa muiden olevan ohjelman tekijöiden tavoin jo valmiiksi kiinnostuneita aiheestaan.

Ensimmäinen kuva on yksi tärkeimmistä videon kuvista. Se virittää katsojaa oikeaan tunnelmaan ja laittaa tarinan käyntiin. Alku ei saa herättää väärää odotuksia katsojassa, sillä katsoja tahtoo tietää jo etukäteen, miten tarina päättyy. Tämä ei karsi pois yllättäviä loppuja, vaan kyse on ainoastaan alun ja lopun sitoutumisesta toisiinsa lajityypin ja tarinan kautta. Odotus kohdistuu etenkin keskikohtaan, kun katsoja haluaa tietää, miten loppuratkaisuun päädytään. Hän kokee lopulta nautintoa, kun alkuun yhteydessä oleva loppu saavutetaan. Tämä on yleensä tiedostamatonta toimintaa ja liittyy tiettyihin ihmisen odotuksiin draaman kaaresta. Draaman kaarta rikkovia malleja ei ole useita, sillä jo Aristotelien aikaan alettiin esittävässä taiteessa käyttää tiettyä kaavaa. Näin ihminen on tottunut vastaanottamaan tietystä muotissa esitettyjä tuotoksia. Draaman kaarta toteutetaan toki myös käänteisessä järjestyksessä. Tästä hyvä esimerkki on elokuva *Memento*, jossa katsojalle vähitellen selviää, kuka päähenkilö on, mitä hänelle on menneisyydessä tapahtunut ja mikä on johtanut hänet alussa esiteltyyn tilanteeseen. Silti tämäkin elokuva noudattaa tiettyjä draaman kaaren sääntöjä. Vaikka juoni esitetään käänteisessä järjestyksessä, on siinä tarkkaan suunniteltu alku, keskikohta, loppu ja tarvittavat käänteet, joita kaikkia elokuva tarvitsee toimiakseen.

Opinnäytetyössäni olen rajannut dokumentin alun käsittelemään Ola Olssonin mallin mukaista alkusysäystä ja esittelyvaihetta eli ekspositiota. Alku päättyy, kun dokumentin

perusasiat on selvitetty. Näitä tietoja ovat videon kannalta tärkeät päähenkilön tiedot, tapahtumapaikka, tapahtuma-aika, ihmisten väliset suhteet ja dokumentin aihe, eli mistä asiasta video kertoo. Kiinnitän huomiota etenkin siihen, miten dokumentti pyrkii herättämään tunteita ja kiinnostusta aivan videon alussa. Tarkastelen myös, näkyykö dokumenteissa Fieldin mallin mukainen ensimmäinen käännekohta ja Freytagin mallin konflikti, joiden molempien pitäisi sijoittua suunnilleen esittelyvaiheen loppuun.

4 TOSI TARINA -DOKUMENTIT

Yle TV1:n Tosi tarina -sarja näytti vuonna 2009 aina tiistaisin noin puolen tunnin pituisen henkilökuvadokumentin. Sarjan dokumentit kertovat suomalaisista ihmisistä ja heidän kauttaan erilaisista laajemmista ilmiöistä, tapahtumista, arjen ongelmista ja ristiriidoista. Dokumenttien tarkoitus on välittää katsojien olohuoneisiin iloa, pettymystä, ponnistelua, selviytymistä, rakkautta ja huumoria. Näiden elämysten tehtävä on avata erilaisia näkökulmia käsiteltäviin asioihin. Tosi tarina pyrkii ajattomaan ja koskettavaan kerrontaan. (Yle 2009.)

Ylen asiaohjelmien tuottaja Pentti Väliahdetin mukaan kaikki Tosi tarinat eivät kuulu genreltään tv-dokumentteihin, vaan osa niistä on reportaaseja. Ne kertovat usein yhden ihmisen tarinan, mutta toisinaan päähenkilöitä on useita. Väliahdetin mukaan Tosi tarina on ohjelmatyypiltään vahvasti visuaalinen, ja dokumentin tarkoitus on elää nykyhetkessä. Ohjelma on saanut vuosien varrella vahvan henkilökuvadokumenttisarjan leiman, mutta Väliahdet haluaa kehittää sarjasta teemallisemmän. Hän ei usko, että tavallisista ihmisistä saa henkilökuvadokumenttia ilman taustalla olevaa suurempaa teemaa. (Saksala 2008, 31–32.)

Tosi tarina -dokumenttisarja syntyi 1994–1995 toteutetun koulutushankkeen pohjalta. Hanke pyrki tiukkaan kohderyhmääjatteluun, ja tuottaja Marjaleena Lampelan johdolla pyrittiin selvittämään, mistä aiheista katsojat ovat kiinnostuneita. Syntyi puolituntisen dokumentin formaatti, jossa tavoitteena oli nopea ja edullinen tuotanto. Ensimmäinen Tosi tarina -dokumentti esitettiin kesällä 1996. Alussa suurin osa dokumenteista oli omatuotantoisia, mutta vuosituhaten vaihteessa tekijät ovat olleet kasvavassa määrin indie-yhtiöistä. Tosi tarinoita tuotettiin vuosina 1996–2008 yhteensä noin 500 kappaletta. (Saksala 2008, 181–182.)

Saksalan (2008, 31) mukaan Tosi tarinan dokumentit tuotetaan nopealla aikataululla, eikä kuvauspäiviä ole enempää kuin kuusi yhtä ohjelmaa kohden, silloin kun Yle itse tuottaa ohjelman. Leikkauspäivätkin on rajoitettu kymmeneen. Päähenkilöinä ei nähdä julkisuuden henkilöitä, mutta ohjelma kerää silti joka viikko ruudun ääreen yli puoli miljoonaa katsojaa. (emt., 118.) Tosi tarina -dokumenttien tekijöinä toimivat sekä koke-

neet dokumentaristit että nuoret ensikertalaiset (Yle). Useista puheluista huolimatta Tosi tarinan tuottajat eivät ehtineet antamaan haastattelua opinnäytetyön vaatimassa aikataulussa, joten tarkempi tieto ohjelman tekemisestä jäi epäselväksi.

Tekemääni tutkimukseen sisältyvät kaikki syksyn 2009 aikana esitetyt dokumentit, jotka käsittelivät henkilöiden kautta muun muassa loppuunpalamista, Nokian insuliinisurmien tutkintaa sekä laman aiheuttamaa työttömyyttä. Yhteensä syksyllä 2009 Tosi tarina esitti 16 eri dokumenttia, jotka tallensin itselleni myöhempää tarkastelua varten. Katsoessani dokumentteja kiinnitin erityistä huomiota dokumenttien aloituskuviin, tunnelmaan ja valittuihin haastattelun osiin. Olssonin mallin mukaisesti määritin alkusysäyksen loppuvan, kun ohjelmassa alettiin esitellä perustietoja päähenkilöstä ja aiheesta. Kun perustiedot, kuten aika, paikka, päähenkilön nimi sekä historia, dokumentin aihe ja lähtökohdat, oli esitelty, katsoin esittelyvaiheen päättyneen. Pysin myös hyödyntämään Fieldin ja Freytagin mallin ensimmäistä käännekohtaa ja konfliktia, jotka auttoivat tulkitsemaan alun päättymiskohdan. Katsoin dokumentit ennen kuin luin niiden ohjelmatietoja (ks. LIITE 1), sillä halusin saada tarkan kuvan etenkin siitä, mitä dokumentti itsessään kertoo päähenkilöistä.

Analysoidessani dokumenttien alkuja pysäytin videon jokaisen kuvan jälkeen ja kirjoitin muistiin, mitä kuulin ja näin. Tein myös muistiinpanoja siitä, millaisia päätelmiä katsoja on voinut näkemästään tehdä sekä millaisia tunteita ja ajatuksia katsojana minulle heräsi. Kun dokumentissa päästiin selvästi esittelyjaksoon, aloin tarkastella perustietojen kertomista. Kun katsojalle paljastui uusi perustieto päähenkilöstä, kirjasin sen ylös ja mietin, mitä muuta perustietoja katsojan tulisi vielä tietää. Kiinnitin erityistä huomiota mielestäni toimivien ja heikompien alkujen teknisiin ja kuvauksellisiin ratkaisuihin selvittääkseni, mikä tekee dokumentin alusta kiinnostavan. Lopulta etsin dokumenttien aluista yhteisiä tekijöitä, jotka jakaisivat ne eri kategorioihin. Tässä hyödynsin aikaisemmin käyttämiäni muistiinpanoja ja katselin dokumenttien alut uudelleen.

4.1 Eskon pitkä loikka

Rakennusliiton yhteyspäällikkö Esko Auvisen työ Rakennusliitossa on kiertää työmailla ja tarkistaa työntekijöiden palkkoja ja työsuhteita. Syksyllä 2008 Auvinen jää eläkkeelle

Rakennusliitosta ja siirtyy rakennusliikkeen toimitusjohtajaksi. Aiemmin työssään Auvinen kiinnitti erityistä huomiota ulkomaalaisten työntekijöiden kohteluun ja auttoi muun muassa bulgarialaisia työntekijöitä saamaan työpaikan rakennusliikkeestä. Toimitusjohtajaksi siirtymisen myötä hän joutuu kuitenkin ongelmalliseen tilanteeseen, kun hänen täytyy muun muassa lomauttaa samat bulgarialaiset miehet, joita hän aiemmin auttoi. Työ käy henkisesti raskaaksi, ja Auvinen päättää siirtyä kokonaan eläkkeelle.

Eskon pitkä loikka kuvastaa kahta eri puolta työelämässä vaikeana taloudellisena aikana. Päähenkilö tahtoo vaikuttaa ja auttaa muita, mutta työpaikan vaihtumisen jälkeen hän kokee olevansa voimaton. Kuvituksella kerrotaan Eskon tunteista, ja apukeinona on käytetty erityisesti luontoa. Kun Auvisella on hyvä olla, kuvituksessa hän soutaa ystäviensä kanssa järvellä ja tarkastaa katiskoja. Kun toimitusjohtajan tehtävät painavat miestä, hän istuu kylmänä talvipäivänä yksin kotona katsomassa lamasta kertovia uutisia ja kävelee hangessa karussa talvimaisemassa. Eläkkeelle jäätyään hän saunoo ystäviensä kanssa, ja he käyvät yhdessä avannossa.

Videon ensimmäisessä kuvassa Auvinen kaataa vettä pois veneestä kahden ystävänsä kanssa. Miehet ovat selvästi lähdössä yhdessä vesille, ja he puhelevat keskenään. Tunnelma on rauhallinen ja ystävällinen, eikä kuvitus viesti minkäänlaisista paineista tai odotuksista. Tämän ensimmäisen kuvan pituus on noin 9 sekuntia.

Dokumentin alkusysäys kestää noin 45 sekuntia, jolloin otsikko ilmestyy kuvaan. Tänä aikana katsojan mielenkiinto herätetään ristiriitaisilla kuvilla ja sanoilla. Kun kuvat järvestä ja soutamisesta viestivät mielenrauhasta, taustalla Auvisen ääni kertoo vallan turmelemisesta, muutoksesta ja ”loikasta”. Taustalla soi rauhallinen ja hieman surumielinen musiikki. Alkusysäyksen aikana katsojalle paljastetaan murusia tulevasta, mutta ilmaan jätetään monia kysymyksiä. Huomasin kuitenkin, että kaikki alkusysäyksen lauseet toistuvat myöhemmin dokumentin aikana. Koin tämän hieman häiritseväksi, sillä alussa käytetyt voimakkaat lausahdukset jäivät mieleen niin hyvin, ettei katsoja unohda niitä noin 27-minuuttisen ohjelman aikana.

Auvisen perustiedot kerrotaan nopeasti heti dokumentin otsikon jälkeen. Valkoinen teksti mustalla pohjalla kertoo, että tarina sijoittuu syyskuuhun 2008. Tämän jälkeen katsojalle esitellään kaupunkimaisemaa Rakennusliiton edessä. Tämä on räikeä kontras-

ti alkusysäyksen luontoon, ja se repii katsojan takaisin arkeen. Rakennuksen sisällä mies pitää puhetta ja esittelee lyhyesti Auvisen työhistorian kahvin äärellä oleville työtovereille. Mies puhuu huonossa asemassa olevien ihmisten auttamisesta ja Auvisen tekemästä hyvästä työstä. Auvista kätellään ja hänelle ojennetaan kukkaset, ja taustalla hän puhuu eläkkeelle jäämisestä. Hän kuitenkin mainitsee, että hänelle on tarjottu rakennusliikkeen toimitusjohtajan virkaa. Auvisen mukaan ilman tätä tarjousta eläkkeelle jääminen olisi ollut vaikeaa.

Tärkeimpien tietojen selvittäminen Eskon pitkä loikka -dokumentissa vie yhteensä 2 minuuttia 17 sekuntia videon alkamisesta. Tähän samaan kohtaan sijoittuu myös selkeästi Fieldin kaavan mukainen ensimmäinen tarinan käännekohta, jolloin Auvinen siirtyy eläkkeelle Rakennusliitosta. Tämän jälkeen pureudutaan tarkemmin siihen, miltä Auvisesta tuntuu ja miten siirtyminen työntekijän puolelta työnantajaksi vaikuttaa miehen elämään ja ajatuksiin. Vaikka aihe ei minua lähtökohdiltaan erityisesti kiinnostanutkaan, tiiviisti ja mielenkiintoisesti esitetty alku sai minut innostumaan myös aiheesta.

4.2 Mutanen Kurajoelta

Markku Mutanen on elämänsä aikana ollut kahdeksan kertaa avoliitossa ja kaksi kertaa avioliitossa. Hän on asunut 30 eri paikassa, ollut 54 eri työpaikassa, omistanut seitsemän yritystä ja tehnyt useita tempauksia. Nyt Mutanen on kirjoittanut kirjan ADHD:stä ja selviytymisestään elämässä. Dokumentti Mutanen Kurajoelta seuraa Markku Mutasta, kun hän käy pitämässä esitelmiä sairaudestaan ja odottaa uuden kirjansa julkaisemistilaisuutta.

Dokumentti kertoo ADHD:ta sairastavasta miehestä, joka koettelemusten kautta on oppinut elämään tautinsa kanssa. Videon tarkoitus on välittää katsojalle, kuinka vaikeistakin sairauksista voi selvitä ja kuinka yrittäminen palkitaan. Kuvitus ja leikkaukset vaikuttavat alkuun hätköidyiltä ja silmiinpistäviltä, mutta loppua kohden katsoja oppii yhdistämään ne päähenkilön persoonaan. Tämän noin puolen tunnin aikana Mutanen ehtii hävittämään silmälasinsa ja salkkunsaa, hermostumaan hitaasti aukeavalle tietokoneelle, sotkemaan kengännauhansa ja unohtamaan pyykinpesuaineen kaupan hyllylle.

Videon ensimmäisessä kuvassa katsoja näkee miehen, joka seisoo jonkinlaisessa juhlasalissa penkkirivien välissä. Mies on keskellä yleiskuvaa, ja hän nojaa edessä oleviin tuolin selkänojiin. Miestä selvästi jännittää, ja hän pyyhkii kasvojaan. Tämä ensimmäinen noin 36 sekuntia pitkä kuva on vaikuttavin ja mukaansatempaavin kuva koko dokumentissa, ja se toimiikin hyvänä alkusysäyksenä. Katsojan annetaan rauhassa tarkastella miestä, kun taustalla soi piano ja kuoro hyräilee. Odotettavissa on selvästi jokin juhlatilaisuus, mutta vielä ei tarkemmin tiedetä, mistä on kyse. Kuva pimenee mustaan, jolloin esitellään dokumentin otsikko.

Mutasen perustiedot esitellään kuvin ja sanoin. Kun päähenkilö puhuu levottomasta elämästä, kuvaan ilmestyy yksi toisensa jälkeen erilaisia lehtileikkeitä muun muassa ”saunatonttu Mutasesta”, yrittäjästä ja valettoimittajasta. Kuvien aikana Mutanen luettelee myös omaa historiaansa. Dokumentin teeman löytämiseen menee pidempi aika. Vastata 6 minuutin ja 22 sekunnin kohdalla katsojalle on selvinnyt, että päähenkilö on sairas. Mielestäni tämä on pitkä aika 30 minuutin dokumentin aluksi.

Alun päätyttyä dokumentti seuraa Mutasta hänen kotonaan, esitelmässä, messuilla ja lopulta kirjan julkistamistilaisuudessa. Dokumentin loppu on sidottu alkuun musiikilla, ja katsoja tunnistaa kuvituksestakin alun paikan. Tämä sitoo muutoin sirpaleisen paketin erilaisista tapahtumista yhteen. Lopputekstien aikana Mutanen kertoo jo uusista suunnitelmistaan luennoita ulkomailla. Ylen tunnus katkaisee yllättäen Mutasen puheen.

4.3 Naiset ilman siipiä

Reet Nurmi työskentelee valtakunnallisen Monika-Naiset liiton toiminnanjohtajana, ja hänet on palkittu työstään Suomen valkoisen ruusun ritarikunnan ansioristillä. Vuonna 2008 liitto auttoi 3500 maahanmuuttajataustaista naista selviytymään perheväkivallasta, sosiaalisista ongelmista ja puolustamaan omia oikeuksiaan. Naiset ilman siipiä seuraa Nurmea, kun hän tapaa useita huonosti kohdeltuja ulkomaalaistaustaisia naisia ja tukee heitä vaikeissa tilanteissa kuten huoltajuuskiistan lakiasioiden selvittämisessä. Virolais-syntyinen Reet Nurmi kertoo ymmärtävänsä naisia, sillä hän on itsekin maahanmuuttajanainen.

Naiset ilman siipiä kertoo, kuinka vaikeaa Suomeen muuttaneiden naisten voi olla saada oikeutta, kun vastassa on esimerkiksi korkea-arvoinen mies. Vaikka nainen osaisi jo suomea, kieli voidaan edelleen nähdä syynä antaa lapsen huoltajuus isälle eron yhteydessä. Kuvat ovat rauhallisia ja leikkaukset hitaita, ja tämä sopii hyvin aiheeseen ja antaa vastapainoa arkaluontoiselle teemalle. Dokumentti painottuu haastatteluihin, joita on useita, ja kuvituskuvat näyttävät lähinnä Nurmen matkustamassa paikasta toiseen tai kuuntelemassa naisia. Tämä Tosi tarina -jakso oli vahvasti teemallinen, ja henkilökuva jäi hieman aiheen varjoon. Nurmen omasta elämästä kerrottiin ohjelman aikana ainoastaan kaksi kertaa.

Dokumentin ensimmäisessä kuvassa katsoja näkee lähikuvan viinilaseista, joihin kaadetaan juomaa. Taustalla ei ole musiikkia, ja ainoat äänet ovat juoman kaatamisen ääni ja etäinen puheensorina. Kahden viinilasikuvan jälkeen katsoja näkee lähikuvan vaaleasta naisesta, joka kääntää katseensa maahan nöyrän oloisesti. Taustalla joku pitää puhetta ja mainitsee kunniamerkin saamisen lähtökohdat, jotka ”asianomainen on osoittanut omalla ammattitaidollaan tai huomattavissa yhteiskunnallisissa tehtävissä”. Lähikuvassa nähdään Suomen valkoisen ruusun ritarikunnan ansioristi, ja puheen jatkuessa katsoja kuulee puheesta ja voi lukea kunniakirjasta, että ansioristi annetaan toiminnanjohtaja Reet Nurmelle. Alkusysäys päättyy, kun risti kiinnitetään aiemmin nähdyn vaalean naisen takkiin. Ajallisesti alkusysäys Naiset ilman siipiä -dokumentissa kestää noin 47 sekuntia, jonka jälkeen alkaa rauhallinen pianolla soitettu musiikki. Kuva pimenee mustaan, ja otsikko paljastetaan katsojille.

Vaikka alkusysäyksessä ei olekaan paljon puhetta, se jättää katsojaan eräänlaisen kunnioituksen tunteen. Katsoja ei vielä tiedä, mistä työstä Nurmi palkitaan, mutta kyseessä on suuri kunnianosoitus. Samaa tunnetta pidetään yllä pitkillä kuvilla, kun kamera seuraa naisen työmatkaa. Alkuun on myös valittu monia kuvia, jotka on videoitu hieman alakulmasta ja jotka näin nostavat Nurmen korkeammalle katsojan silmissä.

Perustiedot esitetään lähinnä sanoin. Reet Nurmi kertoo itse omasta tulostaan Suomeen ja työstään liitossa. Kuvista voi päätellä, että tapahtumat sijoittuvat talviseen Helsinkiin. Tärkeimmät asiat dokumentin päähenkilöstä ovat selvinneet, kun aikaa on kulunut noin 5 minuuttia ja 3 sekuntia. Tämän jälkeen Nurmi tapaa useita eri naisia, jotka kertovat ongelmistaan. Heti alun jälkeen dokumentista tulee vahvasti teemallinen.

Varsinaista käännekohtaa tai konfliktia oli mielestäni vaikea erottaa. Siirtyminen teemallisuuteen ja naisten haastatteluihin voisi olla eräänlainen käännekohta, vaikka muutos on ainoastaan tyyllinen eikä niinkään tuo tarinalle kriittistä muutosta. Naiset ilman siipiä on kuitenkin mielestäni erinomainen esimerkki siitä, miten suuri merkitys tunteilla on dokumentissa. Haastattelut antavat tiedon hiukkasia, mutta tärkeintä on samaistuminen ja sitä kautta ymmärtäminen.

4.4 Taisteluni

Hannu Lukkarinen koki 1950-luvulla lapsuutensa ja isäsuhteensa traumaattisena ja pakeni aggressiotaan ja ulkopuolisuuden tunnettaan piirtämiseen. Hän aloitti piirtämisen 5-vuotiaana, ja harrastus säilyi aikuisikään työksi asti. Dokumentissa Lukkarinen kertoo lapsuudestaan, aikuisiän ongelmista ja piirtämisestä. Katsoja pääsee myös kurkistamaan Lukkarisen ja hänen tyttärensä suhteeseen sekä miehen miekkailuharrastukseen, joka sai kipinänsä piirtämisestä. Taisteluni kertoo tarinan vahvasti henkilökuvana, kun lapsuuden traumaista selviytyminen teemana jää hieman jo mielenkiintoisen kertomuksen jalkoihin.

Katsoja näkee ensimmäisenä liekit ja kuulee, kuinka kipinät rapsahtelevat. Taustalla soi voimakkaasti viulu. Jo ensimmäisen kuvan aikana päähenkilö alkaa puhua ainaisesta pakopaikan etsimisestä ja omassa mielikuvituksessa elämisestä. Jyrkkänä kontrastina edelliselle 18 sekuntia kestäväälle kuvalle siirrytään nopealla leikkauksella valkoiselle taustalle, jolle alkaa vähä vähältä piirtyä kuva. Piirros on hahmo, joka pitää käsissään miekkaa. Alkusysäys on 33 sekuntia pitkä, minkä jälkeen mustalle ruudulle kirjoitetaan valkoisella otsikko Taisteluni. Otsikon kirjaimien päällä on kapeita mustia viivoja aivan kuin kirjaimet olisivat rikkinäisiä.

Esittelyvaihetta on huomattavasti vaikeampi määrittää kuin alkusysäystä, sillä Fieldin ja Freytagin kuvaamaa konfliktia tai selvää käännekohtaa ei selkeästi ole esitetty. Jos katsoja ei ole lukenut ohjelmatietoja tai ei tunne haastateltavaa ääneltä, ulkonäöltä tai piirrostavalta, hän jää koko ohjelman ajan ihmettelemään, kuka päähenkilö oikeastaan on. Ensimmäinen kasvot paljastava haastattelukuva näytetään vasta 4 minuutin 54 sekunnin

kohdalla, ja päähenkilön nimi mainitaan ainoastaan lopputeksteissä. Päähenkilön luonteesta kertovat kuitenkin ruudulle piirretyt sarjakuvamaiset piirustukset, jotka kuvaavat Lukkarisen suhdetta perheeseensä ja muihin ihmisiin. Hän piirtää myös omia tuntemuksiaan kuvaavia hahmoja, ja taistelu selkäkivun ja menneisyydestä johtuvien mieltä painavien murheiden kanssa esitetään symbolisesti tulella taistelevilla hahmoilla. Peripetia ja kliimaksi on helppo huomata, kun Lukkarinen puhuu rauhasta menneisyytensä kanssa ja kun tulen keskellä miekoilla taistelleet hahmot pysähtyvät ja kättelevät.

4.5 Punainen paroni

Evakkokarjalainen Vladimir von Witte kertoo dokumentissa Punainen Paroni tarinoita Neuvostoliiton ajoilta. Hän muistaa hyvin kissat, kaviaarin sekä Kekkonen kutsun saunomaan. von Witte vaikutti Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin toimiessaan Finnairin päällikkönä Moskovassa ja Pietarissa yli kolmen vuosikymmenen. Dokumentti koostuu yksittäisistä tarinoista, jotka punoutuvat kuitenkin yhteen kiinnostavan kerronnan ja hyvin valittujen arkistokuvien avulla. Punainen Paroni kuvastaa kertojaansa ja on kaikkea muuta kuin tavallinen dokumentti historian tapahtumista, sillä menneistä tapahtumista kerrotaan jutustelevaan sävyyn ja päähenkilö muistelee pieniä yksityiskohtia suurien historiallisten tapahtumien sijaan.

Aivan dokumentin alussa näemme miehen kampaamassa hiuksiaan ja katsomassa itseään peilistä. Toisessa kuvassa päähenkilö ottaa kontaktin katsojaan katsomalla peilin kautta kameraan. Taustalta kuuluu musiikkia, kellon raksutusta sekä etäistä television ääntä. Katsoja kuulee myös lentokonetta muistuttavan äänen, jota päähenkilö näyttää jäävän kuuntelemaan. Seuraavaksi näytetään vanhoja kuvia, joissa sama mies on nuorena. Taustalla kuuluu edelleen lentokoneen hurina, ja pian alkaa torvea muistuttava ääni. Nopea sivusuuntainen liike vaihtaa kuvan päähenkilöön, joka haastattelukuvassa tekee torvensoiton kuuluisen äänen suullaan. Kuva vaihtuu pilviseen taivaaseen, ja mies puhuu ensimmäisen kerran. Pilville ilmestyy otsikko von Witte Punainen paroni, ja animoitu paperilennokki lentää ruudulla kiertäen otsikon. Dokumentin alusta on tähän mennessä kulunut 53 sekuntia. Alkusysäys on leikkitelevä ja kevyt, ja se kuvaa hyvin dokumentissa käytettyä tyyliä. Leikkisyys liitetään jo tässä vaiheessa päähenkilöön,

eikä kenellekään varmasti jää epäselväksi, ettei kyseessä ole aivan tavallinen historiasta kertova ohjelma.

Eksposition perustiedot selviävät katsojalle lähinnä haastattelun kautta, vaikka kuvat tukevatkin hyvin von Witten kertomusta. Päähenkilö kertoo tunnetuimmasta sukulaisestaan Nikolai II:n pääministeristä ja liikeministeristä. Kun arkistokuva esittelee sota-aikaa, hän siirtyy kertomaan omasta lapsuudestaan Viipurissa. Äkkinäinen mustavalkoinen sivuttaisliike keskeyttää tarinan etenkin silloin, kun von Witte puhuu viholliskooneista. Katsoja näkee myös arkistokuvaa Ruotsiin lähetetyistä pakolaislapsista, kun von Witte kertoo isän lähettäneen hänet turvaan Neuvostoliiton valloitusmatkalta. Kieliä osaavana henkilönä hän päätyi lopulta töihin Finnairille, ja usean lentokilometrin jälkeen hänet siirrettiin töihin Neuvostoliittoon. Kaikki perustiedot on kerrottu katsojalle, kun dokumentti on saavuttanut pituudeltaan 5 minuuttia ja 18 sekuntia.

von Witten rento kerrontatyylillä ei anna katsojan pitkästyä, vaan ilmeikkäästi kerrotut tarinat kantavat myös pelkällä haastattelukuvalla. Tätä onkin hyödynnetty, sillä noin dokumentin puolivälissä päähenkilö puhuu kasvoillaan ilman kuvituskuva yhtäjaksoisesti yhteensä 2 minuuttia ja 25 sekuntia. Dokumentti on tyyliään jutusteleva, ja tuntuu kuin katsoja tapaisi vanhan tuttavansa. Päähenkilön kommentit vanhoista valokuvista ja arkistovideoista saavat katsojan pysymään virkeänä ja haluamaan lisää tarinoita. En usko, että tällaiseen dokumenttiin olisi voitu löytää parempaa päähenkilöä kuin Vladimir von Witte.

Punainen paroni on koko dokumentin ajan uskollinen tyyliin, joka esitellään jo alkusyksässä ja esittelyvaiheessa. Yllättävät siirtymät sivuttaisliikkeellä toiseen kuvaan pitävät rytmin sopivan nopeana, vaikka toisinaan niitä oli käytetty selvästi piilottamaan haastatteluun editointivaiheessa tehtyjä leikkauksia. Erillisiä tarinoita pitävät koossa väliotsikot, jotka on rakennettu samalla tyyllillä pilvisen taivaan päälle kuin dokumentin nimikin. Punainen paroni on tyyllillisesti yhtenäinen ja antaa positiivisen mielikuvan sekä päähenkilöstään että aiheestaan.

4.6 Vaakamestari

Mauno Laine oli vasta poika, kun Suomi soti itänaapuriaan vastaan. Dokumentissa kerrotaan muun muassa Laineen suhteesta venäläisiin ja muistellaan miehen nyrkkeilyuraa. Vaakamestarina tunnettu Laine punnitsi elämänsä aikana sekä nyrkkeilijöitä että elämän arvoja.

”Sota on sota, se ei säästä ketään”, aloittaa Laine ensimmäisessä dokumentin kuvassa, joka on pituudeltaan noin 5 sekuntia. Nämä ensimmäiset sekunnit ovat dokumentin alkusysäys, ja sanat ovat voimakkaimmat ja mieleenpainuvimmat koko ohjelmassa. Seuraavaksi esitetään ohjaajan nimi mustalla pohjalla, ja taustalla kuuluu musiikkia. Pian siirrytään ulkokuvaan, jossa talvisaikaan kaksi miestä seisoo Ladan vieressä kolmen lapion kanssa. Miehet puhuvat, mutta heidän puheestaan on vaikea saada selvää. Katsoja voi kuitenkin erottaa Helsingin alueen slangin, ja pian kuvaan ilmestyykin teksti, joka kertoo paikan olevan Helsingin Kivikko. Kamera seuraa, kun miehet kävelevät lapioineen metsätiellä ja lapioivat lunta tieltä. Taustalla Laine kertoo, ettei hyväksynyt desanttien ja vangiksi joutuneiden ampumista. Kun miehet lapioivat lunta, sininen otsikko ilmestyy kuvan päälle. Musiikin noustessa siirrytään arkistokuvaan, jossa soittokunta marssii kadulla Suomen lipun hulmutessa ja ihmisten katsellessa. Arkistomateriaalia katsotaan vain hetken ajan, ja dokumentti palaa pian takaisin lunta lapioiviin miehiin ja haastattelukuvaan. Laine puhuu äidistään, joka jätti ajopäähän työväentalolle menevän maidon. Tässä kohtaa päähenkilön nimi esitellään tekstinä, ja aikaa on kulunut minuutti ja 46 sekuntia.

Noin kahden minuutin aikana katsojalle selviää päähenkilön nimi, tapahtumapaikka ja -aika. Teemaksi on muotoutunut sota. Katsoja ei kuitenkaan saa tarkkaa tietoa siitä, onko kyseessä talvisota vai jatkosota. Sama teema jatkuu viiteen minuuttiin ja 14 sekuntiin asti, jolloin katsoja yllätetään arkistomateriaalilla. Siinä Mauno Laine nyrkkeilee Messuhallissa Suomen ja Ruotsin välisessä ottelussa. Tämän jälkeen dokumentissa on materiaalia vuorotellen sodasta ja nyrkkeilystä. Dokumentti näyttää, kuinka päähenkilö vieraillee nyrkkeilyseurassa ja kuinka tarkasti hän haluaa puhdistaa Suomen alueella maansa puolesta kaatuneiden venäläisten muistomerkin. Haastattelussa toimittaja kommentoi ja myötäilee haastateltavaa, mikä ei anna ammattimaista kuvaa dokumentin tekijöistä.

Tässä dokumentissa alkusysäys ja esittelyjakso antavat täysin väärän kuvan dokumentin sisällöstä. Dokumentti itsessään vaikuttaa raa'alta ja vaihtaa käsiteltävää aihetta niin, ettei katsoja aina pysy mukana tapahtumissa. Vaakamestari on ohjelma, josta näkee materiaalin puutteen. Tämä ei kuitenkaan ole tekijöiden syy, sillä aivan dokumentin lopussa selviää, että päähenkilö kuoli videokuvausten aikana. Vähistä materiaaleista on kuitenkin koottu dokumentti, sillä tilaustyö on kaikesta huolimatta tuotettava loppuun. Katsojan näkökulmasta tämä on kuitenkin heikkous, ja palasista koostuvaa dokumenttia on raskas seurata. Vaakamestarin ajatus urheilun, ystävyuden ja sota-ajan yhdistämisestä on mielenkiintoinen, mutta toteutus on tekijöistä riippumattomista syistä jäänyt puolitiehen. Jos dokumentti olisi saatu kuvattua loppuun, alku olisi uskoakseni paljon sisältöä ja teemaa kuvaavampi. Useampien kuvauspäivien jälkeen myös alkuun olisi voitu panostaa hieman enemmän, ja kuvamateriaalia Laineesta vaa'an kanssa olisi varmasti tullut lisää. Nämä kuvituskuvat olisivat varmasti kertoneet katsojalle enemmän dokumentin yhteydestä otsikkoon. Nyt se jää hieman irtonaiseksi.

4.7 Vanki 391/09

46-vuotias Jan Jalutsi on ammattirikollinen, ja hän on istunut 20 vuotta elämästään vankilassa. Hän on ollut vankina 15 eri vankilassa sekä Suomessa että Ruotsissa ja karannut yhteensä seitsemän kertaa. Jalutsia on kutsuttu Pohjoismaiden pahamaineisimmaksi rikolliseksi. Jalutsi kasvoi normaalissa perheessä ja rakastui nuorena naiseen nimeltä Sanna, mutta ei rakkaudestaan huolimatta pystynyt lopettamaan rikollista elämäänsä. Vanki 391/09 kertoo tarinan ammattirikollisesta, hänen suunnitelmistaan, paoistaan ja rakkaudestaan. Se näyttää myös elämää vankilassa ja antaa tavalliselle ihmiselle mahdollisuuden kurkistaa kaltereiden toiselle puolen. Jan Jalutsin tarina näyttää, kuinka rikollisenkin takana voi olla tavallisen ihmisen tarina.

Dokumentti alkaa rauhallisessa tunnelmassa, kun piano soi hidastetun kuvan taustalla. Yleiskuvassa nuori pari kävelee kamerasta poispäin, ja taustalla näkyy Turun Tuomiokirkko ja Aurajoki. Kuvan värikylläisyys on niin matala, että kuva on lähes mustavalkoinen. Jalutsi aloittaa kertomuksensa jo ensimmäisen kuvan aikana, jolloin hän kertoo tavanneensa Sannan kesällä 1991. Kuvasta siirrytään toiseen vastaavalla tavalla tehtyyn

kuvaan, jossa paria kuvataan lähempää. Edelleen tyttö ja poika pysyvät tunnistamattomina. Tässä kohtaa päähenkilö mainitsee ensimmäisen kerran pankkiryöstön. Jalutsi kertoo hänen ja Sannan suhteen alusta, ja kamera näyttää kuvia tytöstä ja pojasta puistossa. Lopulta pari kävelee käsi kädessä puistossa selkä kameraan päin, ja kuva vaihtuu hitaasti mustan kautta mieheen, joka katsoo ulos kaltereiden välistä. Musiikki loppuu, ja kuuluu yllättävä sellin oven kolahdus, kun otsikko ilmestyy kuvan päälle. Samalla tavalla kolahtaen otsikko lähtee pois ruudusta, ja kuva pimenee taas mustaan. Tämä on dokumentin alkusysäys, ja aikaa on tähän mennessä kulunut yhteensä minuutti ja 12 sekuntia. Katsojalle herätetään useita kysymyksiä päähenkilön suhteesta Sannaan sekä rikoksesta ja sen syistä.

Esittelyjakson perustiedot kerrotaan nopeasti ja tiiviisti. Ennen kuin alkusysäyksen jälkeiseen mustaan ruutuun ilmestyy kuva, päähenkilö kertoo nimensä. Ruutuun ilmestyy sivuprofiili miehestä oikealta ja vasemmalta. Lopuksi hänestä näytetään kasvokuva. Tämä tuo mieleen rikollisen kuvaamisen. Näiden kolmen kuvan aikana Jalutsi kertoo olevansa 46-vuotias ja olleensa vankilassa 20 vuotta. Tähän asti kaikki kuvat ovat olleet värikylläisyydeltään matalia, mutta kasvokuvan kohdalla palataan vähitellen takaisin normaaleihin väreihin ja nykyisyyteen. Kuva vaihtuu mustan kautta haastattelukuvaan, jossa päähenkilö kertoo taustastaan ammattirikollisena. Tämän jälkeen vaativa pianon soitto tahdittaa nopeita leikkauksia vankilasta rakennuksen ulkopuolelta. Kamera pysähtyy rakennuksen eteen, johon ilmestyy teksti Riihimäen vankila. Pian vartija päästää Jalutsin pois sellistään, ja heidän kävellessään käytävällä teksti kertoo, että on sunnuntai 19.7.2009 aamulla kello 8. Esittelyvaiheeseen ja peruskysymyksiin vastaamiseen kului tässä Tosi tarina -dokumentissa minuutti ja 50 sekuntia.

Alkusysäyksessä ja esittelyvaiheessa sanat kertovat huomattavasti enemmän kuin kuvat. Kuvien tehtävä on luoda oikea tunnelma, ja siinä on nopeista vaihdoksista huolimatta onnistuttu hyvin. Ohjelma pysyy myös uskollisena samalle tyylille loppuun asti. Alku on tehty tiiviiksi ja kattavaksi, ja se on kaikin tavoin hyvin toteutettu. Kolmen näytöksen mallin ensimmäistä käännekohtaa on vaikeampi määritellä kuin alkusysäystä ja esittelyjaksoa. Ensimmäinen käänne voisi kuitenkin olla vankilan arkeen tutustuminen, kun Jalutsi esittelee vankilassa sunnuntaina tarjottavia kahvitarvikkeita ja pullia.

Koko dokumentin ajan leikkaukset vaihtelevat rauhallisista ristileikkauksista nopeisiin. Myös väreihin on tehty muutoksia niin, että ajatukset ja muistot on helppo erottaa todellisuudesta. Dokumentissa Jalutsi lukee kirjoittamastaan kirjasta pakoyrityksestään, kertoo rakkaudestaan Sannaan ja muistelee, miten päätyi ottamaan eron naisesta, kun ei uskonut voivansa muuttaa tapojaan. Lopussa teksti kertoo päähenkilön olevan vankilassa törkeästä huumausainerikoksesta, jota aletaan pian käsitellä hovioikeudessa. Vanki 391/09 onnistuu vastaamaan kaikkiin niihin kysymyksiin, jotka katsojalle herätettiin jo alkusysäyksessä.

4.8 Burnout

Tosi tarina Burnout kertoo kolmesta nuoresta henkilöstä, jotka olivat kaikki menestyneitä omilla aloillaan ja pitivät työstään. Liian suuri innokkuus, kiltteys ja kova itsekriittikki kuluttivat kuitenkin Tarmoa, Aino-Maijaa ja Jussia, ja heidän työmoraalinsa ajoi heidät lopulta uupumukseen. Uupumus johti lopulta loppuunpalamiseen, eli burnoutiin ja masennukseen. Dokumentti Burnout kertoo opettajan, sellistin ja markkinointipäällikön tarinat siitä, mikä johti heidät loppuunpalamiseen, miten se heillä ilmeni ja mitä he ovat oppineet tämän sairauden takia itsestään ja ympäröivästä maailmasta.

Dokumentti on vahvasti teemallinen, sillä kolmea päähenkilöä haastatellaan tasapuolisesti eikä yksi henkilö nouse selkeästi esiin kuten Tosi tarina -dokumenteissa yleensä. Kyse on siis enemmänkin haastatteludokumentista kuin henkilökuvasta. Aiheena burnout on kuitenkin yhteiskunnallisesti tärkeä, sillä moni kärsii siitä tietämättään.

Burnoutin alkusysäys on selkeä. Ensimmäisessä kuvassa mies kävelee sisään luokkahuoneeseen, laittaa valot päälle ja laskee kantamansa laukun maahan pulpettien vierelle. Samalla miehen ääni lukee muistiinpanoja. ”Tiistai 29. huhtikuuta lisämerkinnällä mielenterveyshoitajalla, keskivaikea työuupumus.” Kuva vaihtuu käsin kirjoitettuun tekstiin, jossa lukee ”en enää jaksa”. Mies toistaa saman, ja tämä tekee tekstistä entistä vaikuttavamman. Matala sellon ääni soi taustamusiikkina, kun mies aukaisee verhot. Ääni taustalla kertoo hänen epäonnistuneen ja näkevän toistuvasti painajaisia koulusta. Nopealla leikkauksella siirrytään ulkona olevaan naiseen, jolla on sellö käsissään ja joka hieroo niskaansa. Sama mies puhuu taustalla ahdistuksesta ja väsymyksestä, ja kuva

vaihtuu tietokoneen hiirellä olevaan käteen. Kun mies puhuu itkemisestä opettajanhuoneessa ja häntä itseään pelottavista aggressioista, katsoja näkee lähikuvan kolmannen henkilön silmistä. Pian paperilla lukee teksti ”Auttakaa!”, ja mies toistaa sanan. Tämä kuva leikkautuu nopeasti mustaan ruutuun, josta paljastuu hitaasti liitutaululle piirretyt apuviivat. Käsi kirjoittaa apuviivojen väliin sanan burnout. Taustalla mies puhuu vihas-ta. Aikaa on tähän mennessä kulunut minuutti ja seitsemän sekuntia. Alkusysäys herät-tää katsojalle kysymyksiä siitä, keitä henkilöt ovat ja miten he ovat päätyneet tähän ti-lanteeseen.

Esittelyjakso on hankalampi määrittää. Kolme haastateltavaa kertovat jokainen omia näkemyksiään tuntemuksistaan ja sairaudestaan. Kuvituskuvaa on hyvin vähän, ja do-kumentti keskittyy näyttämään paljon haastattelukuvia eri kuvakulmista ja erikokoisina. Kaikki kolme puhuvat omasta työstään tai opiskelustaan ja kertovat vaikeimmista ajois-taan. Kun katsoja on tutustunut jokaiseen, on kulunut yhteensä noin kahdeksan minuut-tia. Jos burnout-dokumenttia vertaa henkilökuviin, ei katsoja saa kuitenkaan tietää lähes mitään päähenkilöistä, vaan kerronta keskittyy täysin valittuun teemaan ja heidän ko-kemuksiinsa. Nimet, iät ja muut taustatiedot jäävät siis selvittämättä. Henkilöiden nimet kerrotaan katsojalle vasta lopputeksteissä. Näillä henkilöihin liittyvillä tiedoilla ei toi-saalta ole niin suurta merkitystä, koska keskittyminen teemaan on voimakkaampaa.

Dokumentti kertoo täysin sanoin, ja kuvat ovat vain lisäainesta. Lähes samanlaisen tuo-toksen sisältöineen olisi voinut tuottaa jopa radioon. Pitkä alku teki aiheesta hieman raskaan seurata, vaikka dokumentissa olikin tehty hyviä ratkaisuja kuvien ja äänien suh-teen. Käsinkirjoitetut tekstit ja piirrookset toivat opettajan tarinaan elämää, ja sellistin musiikki toimi hyvin tunnelmanluojana taustalla. Katsojaa voi kuitenkin tässä 27 mi-nuutin ja 28 sekunnin dokumentissa käydä hieman pitkästytämään haastattelukuvat, joista dokumentti lähes täysin koostuu. Toisaalta tämäkin tyyli esiteltiin jo esittelyvai-heessa niin, että katsoja ehti tottua pitkiin kuviin ja kuvituskuvien puutteeseen.

4.9 Perhesirkus

Sokea Netta ja kehitysvammainen Esa harjoittelevat perheineen esiintymistä sirkukses-sa. Vaikka perheenjäseniä jännittää tuleva esiintyminen, kaikki työskentelevät innolla

yhteisen tavoitteen eteen. Dokumentissa Perhesirkus tutustutaan kehitysvammaisten lasten mahdollisuuteen harrastaa sirkusta. Dokumentissa on kaksi päähenkilöä, joita kumpaakaan ei haastatella. Päähenkilöiden puolesta puhuvat sirkuksen ohjaajat ja molempien lasten äidit.

Ohjelma alkaa alaviistosta kuvatulla kuvalla, jossa joukko ihmisiä heittelee kahta suurta palloa toisilleen. Nopeilla leikkauksilla näytetään myös muun muassa trapetsilla kiipeilevää tyttöä ja kehitysvammaista poikaa pyörittämässä kädessään vannetta aikuisen avustuksella. Ensimmäiset kuvat ovat kaikki lyhyitä ja vaihtuvat nopeilla leikkauksilla. Mahtipontisen esitysmusiikin soidessa alkusysäys esittelee nopeasti erilaisia lasten tekemiä sirkustemppeja. Taustalla lapset muun muassa kertovat haluavansa oppia lentämään ja toivovat olevansa näkeviä edes yhden päivän ajan. Lentävästä suuresta pallosta siirrytään ristiinleikkauksella kuvaan, jossa katsoja näkee mustalla taustalla tyhjän puullattian. Pian punaiset kirjaimet putoavat vanteen läpi ja muodostavat kuvaan otsikon. Kirjaimet välkkyvät keltaisina, kun animoitu tähtikuvio liikkuu katossa. Alkusysäystä kestää noin 27 sekuntia. Tähän mennessä katsojalle ei kerrota vielä oikein mitään, vaan kiinnostusta herätetään sirkuksentyylisesti värikkäillä kuvilla. Etenkin tytön sanoma lause ”Minä haluaisin olla yhden päivän näkevä” vetää katsojan mielenkiinnon puoleensa.

Esittelyjakson aikana katsoja tutustuu Esaan ja Nettaan kuvien ja tekstien kautta, kun vanhemmat tukevat lapsiaan sirkustemppejen harjoittelussa. Kulttuurin erityisohjaaja Kaisa Hietaniemi kertoo haastattelukuvassa yleisesti sirkuksen ajatuksesta. Hän myös mainitsee, kuinka kaikki ovat samalla viivalla ja painottaa erityispiirteiden kääntämistä vahvuudeksi. Hietaniemi näytetään myös ohjaamassa perheitä harjoituksissa, minkä jälkeen Esan äiti kertoo lyhyesti perheen liittymisestä sirkukseen. Myös Netan äiti kertoo, miten tytöltä vaaditaan luottamusta häntä ja ohjaajaa kohtaan. Aikaa on tähän mennessä kulunut 4 minuuttia ja 38 sekuntia, ja katsojalle on selvinnyt dokumentin teema sekä päähenkilöt.

Vaikka nopeat leikkaukset ja mahtipontinen musiikki erottavatkin alkusysäyksen muusta dokumentista, esittelyjakso kuvaa hyvin tulevan dokumentin tyyliä. Olisin kaivannut esittelyjaksoon hieman enemmän perustietoa, sillä esimerkiksi tapahtumapaikka ei selviä katsojalle ilman esittelytekstin (LIITE 1) lukemista. Olisin toivonut alkuun myös

enemmän kuvaa varsinaisista päähenkilöistä sen sijaan, että katsojalle näytetään muuta sirkustoimintaa ja perheiden yhdessäoloa. Kahden päähenkilön takia en koe tätäkään Tosi tarinaa henkilökuvana ja uskon, että yhteen lapsen keskittyminen olisi antanut myös tarkemman kuvan aiheesta. Dokumentin esittelytekstistä selviää, että kyseessä on Lempäälässä toteutettu ensimmäisiä sosiaalisen sirkuksen pilottiprojekteja Suomessa. Esitystyöli muistuttikin enemmän projektin kuvausta kuin henkilökuvaa. Oli kuitenkin hyvä, että perheitä kuvattiin myös heidän kodeissaan arkisissa askareissa, sillä tämä antoi päähenkilöille hieman enemmän persoonallisuutta. Oli mielenkiintoista katsoa esimerkiksi sitä, miten Netta kertoi äidilleen keittiössä haluavansa ostaa Bodyshopista ripsiväriä ja vaati saada käyttää meikkiä esityksessä, vaikka äiti ei ajatuksesta kovin innostunut ollutkaan.

4.10 Ruumiintutkija

Pekka J. Karhunen on oikeuslääkäri, joka on auttanut poliisia tutkimaan kohua herättäneitä Nokian hoitolaitossurmia. Hänelle on vuosien varrella kertynyt paljon kokemusta ruumiiden tutkimisesta, mutta hän myöntää oikeuslääkärikin pelkäävän kuolemaa. Ruumiintutkija on dokumentti Nokian insuliinisurmista, joiden kautta katsoja tutustuu myös Karhuseen, hänen ammattiinsa ja rooliinsa rikostutkinnan taustalla. Ohjelma seuraa Karhusen työtä ja kertoo oikeuslääkäriin suhteesta kuolemaan.

Dokumentin ensimmäisessä kuvassa katsoja näkee rakennuksen harmaan seinän, jolla lukee Tampereen yliopisto, lääketieteen laitos. Taustalla soiva musiikki on tyyliältään kevyttä. Kuva vaihtuu viiden sekunnin kohdalla mieheen, joka kävelee viistosti kamerasta pois rakennuksesta. Katsoja pystyy erottamaan aiemmassa kuvassa näytetyn tekstin olevan tämän rakennuksen seinällä. Naisen ääni kertoo taustalla kuvaajien ja toimittajien kerääntyneen Tampereen oikeustalolle nokialaishoitajalle esitettyjen syytteiden takia. Kuva vaihtuu Hämeen alueuutisissa 18.9.2008 esitettyyn arkistokuvaan, jossa toimittajat piirittävät syytetyn paikalla istuvaa vaaleaa naista. Nainen jatkaa kertomalla hoitajalle esitetyistä syytteistä ja mainitsee, että kokenut oikeuslääkärikin yllättyi näistä poikkeuksellisista rikoksista. Arkistokuva vaihtuu tv-uutisissa 18.9.2008 esitettyyn kuvaan miehestä, joka kertoo, ettei osannut arvata terveydenhoitolaitosten voivan olla

hengenvaarallisia paikkoja. Dokumentista on tämän alkusysäyksen aikana kulunut noin 55 sekuntia.

Esittelyvaihe koostuu kuvitukseltaan erilaisista kuvista leikkaussalin sisällä. Katsoja näkee Karhusen työssään, mutta kuvaaja varoo näyttämästä liikaa ruumiista. Silti lihanpalasten leikkaaminen ja veriset käsineet saattavat saada herkän katsojan hieman huonovointiseksi. Kuvissa näytetään, miten Karhunen vastaa oppilaidensa kysymyksiin tehdessään työtään. Pian hän alkaa kertoa muistoistaan siitä, miten kuuli ensimmäisen kerran Nokian poliisilta pienestä lapsesta, jolla oli kehossaan yllättävän paljon insuliinia. Tutkinta johti havaintoon, että tapaukseen liittyneen terveydenhuollon henkilön työpaikalla oli ilmennyt outoja kuolemantapauksia. Tätä kautta Karhunen päätyi tekemään mediasta katsojille tutuksi tulleiden insuliinisurmien ruumiinavauksia. Näiden tietojen selvittämiseen dokumentissa kuluu yhteensä neljä minuuttia ja 12 sekuntia.

Tässä Tosi tarina -dokumentissa esitellään selkeästi henkilöä teeman kautta. Esittelyjaksoissa ei esitellä ollenkaan Karhusen taustaa, vaan se keskittyy pelkästään kohutapaukseen. Vasta viiden minuutin ja 34 sekunnin kohdalla katsoja on saanut tietää enemmän päähenkilöstä, ja lisää tietoja ripotellaan koko dokumentin ajan. Aiheeseen keskittynyt alku on kuitenkin kantava, sillä mediasta tuttu tapaus on erikoisuutensa takia kiinnostava.

4.11 Kauppa tavaraksi

Teuvassa entiseen kirkkorakennukseen kunnostettiin vuosia sitten pieni osuuskauppa, joka sai myöhemmin nimekseen Sepon sekatavara. 11 vuoden toiminnan jälkeen Sepon sekatavara -kaupan omistajat ovat nyt luopumassa rakennuksesta, ja remontin jälkeen paikalle kohoaa Lauri Tähti & Elonkerjuu -yhtyeen tukikohta ja kahvila Häjy-liike. Kauppa tavaraksi kertoo rakennuksen tarinan ja näyttää, kuinka pienelle paikalle löytyy uutta käyttöä uusien sukupolvien myötä.

Katsoessani dokumenttia olin yllätynyt, etten pystynyt havaitsemaan varsinaista alkusysäystä. Kiinnostavuutta dokumenttiin tuo kuitenkin tieto, että kauppa on aikoinaan ollut kirkko. Dokumentin ensimmäisestä kuvasta lähtien katsojalle kerrotaan perustieto-

ja rakennuksen historiasta. Kuvissa katsoja näkee sekä maalaiskylän hiljaisia maisemia että pienen kaupan ahtaita hyllyvälikköjä, joissa paikalliset käyvät ostoksilla. Otsikko näytetään katsojalle noin minuutin ja 45 sekunnin kohdalla, jolloin katsoja tietää kaupan olleen aikaisemmin kirkko. Kaupan emännän käsittelemistä pajunkissoista sekä maassa olevista kuralätäköistä voi päätellä pääsiäisen olevan lähellä. Viiden minuutin ja 43 sekunnin kohdalla katsoja saattaa tunnistaa Lauri Tähkä & Elonkerjuu -yhtyeen jäsenen Simo Rallin, joka dokumentin edetessä kertoo kaupan remontoimisesta kahvilaksi.

Selkeän alkusysäyksen ja esittelyjakson puute tekevät dokumentista hitaan. Ensimmäinen käännekohtakin näytetään vasta noin kymmenen minuutin ja 27 sekunnin aikoihin, kun remontti alkaa. Lisäksi katsoja voi ihmetellä ajoittain näytettyjä yhtyeen harjoituksia, jotka eivät aluksi tunnu edes liittyvän aiheeseen. Ilman ohjelmatietojen (LIITE 1) lukemista Kauppa tavaraksi voi jäädä hieman yksitoikkoiseksi, eikä katsoja saa irti kaikkia niitä tunteita, joita tekijä on halunnut dokumentissa kuvata. Näitä asioita ovat muun muassa luopumisen haikeus ja tulevaisuudenusko. Kaupan asemaa kylän sydämenä sivutaan, mutta päällimmäisenä katsojalle jää kuitenkin mieleen yhtyeen uusi kahvila ja fanikauppa. Henkilökuvasta tässä dokumentissa ei mielestäni ole tietoakaan.

Rakenteellisesti tässä dokumentissa näkyi alun lisäksi hyvin vähän muitakaan Olssonin tai Freytagin määrittämiä draaman kaaren malleja. Fieldin kolmen näytöksen malli oli havaittavissa siten, että tarinan pystyi jakamaan kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa rakennuksessa oli kauppa, toisessa osassa remontoitiin ja viimeisessä osassa kahvila oli valmis. Tässä tapauksessa onkin helpointa turvautua Fieldin kolmen näytöksen malliin ja tehdä päätelmät esittelyvaiheen lopusta ensimmäisen käännekohdan perusteella. Tämä tarkoittaa sitä, että niin sanottu alku päättyy vasta kymmenen ja puolen minuutin kohdalla.

4.12 Kotkan ruusu

Viipurissa juutalaisperheeseen syntynyt Rosalia Mäkinen – omaa sukua Gurovitch – sai miesten päät kääntymään odottaessaan parturikampaamonsa edessä asiakkaita ja huu- dellessaan nuorille pojille. Tarinoiden mukaan Kotkan ruusu saattoi kutsua parturin puolella asioineita nuoria miehiä kanssaan takahuoneeseen ja istua siellä heidän polvel-

leen tarjoten alkoholia. Takahuoneen tapahtumat ovat vain tarinoita, ja jokainen saa itse päätellä, mitä Rosalian elämässä oikeasti tapahtui.

Dokumentin ensimmäisessä kuvassa kuu loistaa valkoisena öisellä taivaalla. Taustalla soi haikea musiikki, joka myöhemmin paljastuu lauluksi Kotkan ruusu. Katsojalle näytetään kuvia satamasta sekä veden laineista, ja taustalla hieman musiikin kanssa kilpailen haastateltavat kertovat lyhyesti, kuinka Rosaliaa osoiteltiin sormella ja miten hän piti ilotaloa parturin takahuoneessa. Satamakuvat pimenevät mustaan ruutuun ja nainen laulaa korkealla äänellä ”Jos lemmen tahdon sulle lahjoittaa, saat Kotkan ruusun hetkeks omistaa”. Laulun aikana otsikko Kotkan ruusu ilmestyy ruutuun. Aikaa on tähän mennessä kulunut 39 sekuntia, ja otsikkokuva vaihtuu Veikko Tasan haastattelukuvaan. Alkusysäys antaa pieniä vihjeitä tulevasta ja muistuttaa katsojaa aiheesta tehdystä laulusta. Se tekee hyvin tehtävänsä, eli herättää katsojan kiinnostuksen dokumenttiin.

Esittelyjaksossa haastateltavat kertovat dokumentin päähenkilöstä. Ensimmäisessä haastattelukuvassa katsoja näkee vanhan miehen, joka on valaistu ainoastaan vasemmalta puolelta kasvoja. Tämä luo dramaattisen ja hieman mysteerisen tunnelman. Mies kertoo, että parturissa joutui aina jonottamaan. Katsojalle näytetään piirros, jossa nainen seisoo tuolissa istuvan miehen takana. Mies katsoo itseään peilistä ja taustalla kolme miestä odottaa sohvalla. Toinen miespuolinen haastateltava aloittaa kertomalla, kuinka tumma kaunotar piti parturin kulmalla seisoskelusta. Miehen mukaan nainen nautti nuorten miesten huomiosta. Katsojalle näytetään jälleen mustavalkoisia piirroksia naisesta ja vanhoja valokuvia rakennuksesta. Haastattelukuvassa nainen kertoo Kotkan ruusun huudelleen nuorille miehille. Taustalla soi kepeä musiikki, kun kuvassa näkyy pieni kyltti. Kyltissä lukee ”Tässä huoneistossa piti parturiliikettä Rosa Mäkinen, Kotkan ruusu, vv. 1942–1960”. Tämän jälkeen siirrytään taas piirrokseen, jossa tumma nainen seisoo portilla kauniissa hameessaan ja hatussaan. Katsojalle näytetään myös, miten aikaisemmin haastateltavana ollut nainen kertoo ikkunan äärellä Kotkan ruusun kutsuneen miehiä takahuoneeseensa. Aikaa näiden perustietojen selvittämiseen kuluu kaksi minuuttia ja 46 sekuntia.

Tässä Tosi tarina -dokumentissa on selkeä ja tiivis alkusysäys sekä esittelyvaihe. Ne kertovat tarvittavat taustatiedot ja herättävät Kotkan ruusun tarinan henkiin katsojan mielessä. Ensimmäinen käännekohta voisi olla noin kolmen minuutin ja 15 sekunnin

kohdalla, kun haastateltavat alkavat kertoa päähenkilön taustasta. Tämä ei kuitenkaan ole kovin selkeä muutos, sillä kuvallinen kerrontatyö pysyy samana kuin aiemmin.

4.13 Irtaantujat

Kun yrittää elää kahden kulttuurin välissä, ei ole osa kumpaakaan yhteiskuntaa. Kolme perimältään romanisukuista haastateltavaa ovat jättäneet taakseen heimonsa ja elävät nyt valtaväestön keskuudessa. Heidän mustalaistaustansa ei näy ulkoisista tunnusmerkeistä, kuten pukeutumisesta tai heimon sääntöihin alistumisesta, eivätkä he toimi poikkeavasti valtaväestöön verrattuna. Silti heitä hyljeksitään sekä valtaväestön että mustalaisten keskuudessa. Nämä kolme ovat kuitenkin yhden haastateltavan sanojen mukaan ”löytäneet kotinsa ja itsensä”, mutta Suomessa on edelleen useita, jotka piilottavat taustansa syrjinnän ja uhkailun pelossa. Irtaantujat on tarina siitä, miten perimä tai käyttäytymistavat voivat tehdä ihmisen ulkopuoliseksi omassa yhteiskunnassaan, vaikka muita poikkeavia tekijöitä ei olisikaan.

Dokumentin alkusysäys lähtee liikkeelle vuonna 1968 tehdystä Ylen tv-ohjelmasta, jonka lähde kerrotaan tekstinä. Kuvituksessa katsoja näkee kirjeen, ja taustalla asiallinen miesääni kertoo mustalaisten joutuvan salaamaan syntyperänsä varmistaakseen asemansa. Asiallinen naisääni jatkaa kertomalla, että haastateltava kieltäytyy osallistumasta televisio-ohjelmaan mustalaisista, koska ei ole varma, hyväksyttäisiinkö häntä enää ympäristössä. Mies kertoo mustalaisten haluavan kadota ympäristöön niin, etteivät paljastu valkoihoisille hyökkääjille. Näiden selostusten aikana katsoja näkee mustavalkoista arkistokuvaa muun muassa liikenteestä. Arkistokuvaa näytetään yhteensä 44 sekuntia, minkä jälkeen haastateltava nainen alkaa puhua. Katsoja näkee lähikuvassa tumman naisen, joka on pukeutunut kauluspaitaan. Nainen kertoo mustalaisena olemisen voivan olla hengenvaarallista, ja hän myöntää peitelleensä omaa taustaansa kauan. Nainen kuitenkin mainitsee, että elämästä tuli helpompaa myös hänelle, kun Suomi vähitellen muuttui monikulttuurisemmaksi. Myös pukeutuminen romanityylistä poikkeavasti on tehnyt asioista hänelle yksinkertaisempia. Kuva pimenee, ja ruutuun ilmestyy paksuin kirjaimin kirjoitettu otsikko. Taustalla soi painostava musiikki, ja otsikko katoaa. Aikaa alkusysäyksen loppuun on kulunut minuutti ja 17 sekuntia.

Esittelyvaihe on jaettu kolmeen osaan haastateltavien kesken niin, että jokainen kertoo itse taustastaan ja omasta suhteestaan romanikulttuuriin. Jo alkusysäyksessä nähty nainen kertoo haastattelukuvassa lapsuudestaan ja nuoruudestaan kolmeen minuuttiin ja 11 sekuntiin asti. Valtaväestöön kuuluvassa kasvattiperheessä kasvanut haastateltava muistelee siirtymäänsä laumasta yksilöksi ja kertoo, että oli lapsena väittänyt biologisen isänsä olevan ranskalainen. Katsojalle näytetään vanhoja valokuvia naisen lapsuusajoilta. Tämän jälkeen dokumentti esittelee miehen, joka kertoo hävenneensä romanitaustansa. Katsoja saa myös tietää, ettei tämäkään haastateltava ole kasvanut biologisten vanhempiensa luona. Miehen taustatietoja selvitetään, kunnes neljän minuutin ja 31 sekunnin kohdalla kuva vaihtuu varjossa istuvaan naiseen. Naisen kasvoja ei paljasteta missään vaiheessa dokumenttia, vaan hän pysyy anonyyminä loppuun asti. Varjoissa hän kertoo löytäneensä itsensä sekä valkolaisena että romanina ja sanoo, ettei lapsuuden jälkeen enää voi koskaan palata romanikulttuuriin. Aikaa on naisen taustatietojen selvittämisen jälkeen kulunut yhteensä viisi minuuttia ja 40 sekuntia.

Irtaantujat on selvästi teemaan painottuva dokumentti, jossa ei ole kyse selkeästä henkilökuvadokumentista. Vaikka henkilöt kertovat itsestään ja omista kokemuksistaan, heillä ei ole dokumentissa suurta osaa yksilöinä. Jokainen haastateltava esitellään erikseen teeman yhteydessä, mutta henkilöt ovat vain asiansa sanansaattajia. Heidän omilla henkilökohtaisilla teeman ulkopuolisilla tiedoilla ei ole oikeastaan ollenkaan merkitystä, sillä kuka tahansa samassa tilanteessa oleva ihminen pystyisi kertomaan samoja asioita. Tästä syystä ei ole tarpeellista kertoa esimerkiksi heidän ikäänsä, kotipaikkaansa tai ammattiaan, sillä nämä asiat eivät teeman kannalta ole tärkeitä. Esittelyvaiheessa kerrotaan tilanteeseen liittyvä historia, minkä jälkeen siirrytään nopeasti nykyhetkeen. Alkusysäys antaa ymmärtää, että asiat ovat mustalaisten osalta parantuneet, mutta dokumentin edetessä tämä väite tuntuu kumoutuvan. Jokainen haastateltava on kokenut elämänsä aikana vääryyttä, eikä yksi heistä uskalla edes näyttää kasvojaan, vaan puhuu häntä kohtaan esitetyistä tappouhkauksista. Alulla pyritään vetoamaan tunteisiin sanoilla, ja samaistuminen henkilöihin onnistuu myötätunnon kautta.

4.14 Unelma

Koukko on nuori ajattelija ja filosofi, jonka suuri unelma on pelastaa maailma ja kaikki ihmiset. Pienempänä haaveena maailman pelastamisen rinnalla hänellä on tavoite ostaa myymillään kynttilöillä asuntoauto. Vaikka mies on yksikätinen, ei hän koe toiveitaan mahdottomaksi. Unelma on dokumentti, joka kertoo miehen haaveesta ja sen saavuttamisesta.

Dokumentti alkaa haastattelukuvalla. Nuoren miehen taustalla on paljon värikkäitä valokuvia, ja tämä tekee kuvasta mielenkiintoisen. Mies puhuu itseoivalluksesta ja siitä, miten se voi muuttaa isoja asioita elämässä. Kommenttien aikana katsojalle näytetään kaksi haastattelukuvaa, joita erottaa lyhyt leikkaus mustaan. Ensimmäisten kommenttien jälkeen dokumentti näyttää useita lähikuvia työskentelystä kynttilöiden parissa. Katsoja näkee myös vilaukselta Koukon toisen käden. Lähikuvista siirrytään suoralla leikkauksella mustaan ruutuun, jossa punainen teksti esittelee dokumentin otsikon. Aikaa on kulunut yhteensä minuutti ja neljä sekuntia. Alkusysäys jättää katsojan hieman tyhjäksi, sillä haastattelu ei tunnu kertovan mitään itse dokumentista.

Esittelyvaiheessa katsoja seuraa, miten mies lähtee myymään tekemiään kynttilöitä ovelta ovelle. Dokumentti näyttää kuvaa kaupungista, ja kuvista voi vähitellen päätellä paikan olevan Helsinki. Maassa ei näy lunta, mutta mies kehottaa ostajia hankkimaan käsintehtyjä kynttilöitä lähestyvälle itsenäisyyspäivälle ja joululle. Miehen oma asenne hänen vammaansa kohtaan selviää noin kolmen minuutin kohdalla, kun hän kynttilöitä valmistaessaan puhuu ihmettelevänsä ihmisten sääliä. Hän näkee vammansa omien sanojensa mukaan vitsinä. Tämän jälkeen katsojalle näytetään kuvaa kaupungista ja Koukosta, joka katselee näkymää jostain korkealta. Taustalla hän puhuu maailman parantamisesta. Kaupunkikuvista siirrytään kadulle, jossa mies yrittää myydä kynttilöitä ohikulkijoille. Hän kertoo eräälle naiselle, että haluaa myymällä kerätä tarpeeksi rahaa, jotta voi ostaa itselleen asuntovaunun. Tähän mennessä dokumentista on kulunut yhteensä neljä minuuttia ja 48 sekuntia. Tämän jälkeen katsoja seuraa miehen toiveen täyttymistä ja matkailua asuntoautolla.

Dokumentti on luonteeltaan pohdiskeleva, ja sekä alkusysäys että esittelyjakso tukevat tyyliä hyvin. Päähenkilöstä ei kerrota paljon, vaan katsoja saa tyytyä tiedon rippeisiin.

Miehestä olisi ollut mukava tietää enemmänkin, mutta annetut tiedot riittivät tarinan seuraamiseen. Tosi tarina Unelma olisi kuitenkin toiminut myös lyhyempänä dokumenttina, sillä filosofinen päähenkilö ei välttämättä saa kaikkia katsojia ruudun ääreen koko 27 minuutin ja 41 sekunnin ajaksi. Tästä syystä myös alku saattaa tuntua hieman venytetyltä, ja noin viiden minuutin kohdalla päättyvä esittelyjakso saattaa puuduttaa katsojan, joka ei välttämättä näe asioita samalla tavalla kuin päähenkilö.

4.15 Vieraana maailmassa

Kun Karina syntyi vuonna 1999, lääkärit Pietarissa sanoivat, ettei hän selviä hengissä ensimmäistä vuotta pidemmälle. Pahasta ihotaudistaan huolimatta tyttö eli kauemmin kuin oli ennustettu, ja nykyisin hän asuu isovanhempiensa kanssa Suomessa ja käy erityiskoulua. Ulkonäöstään huolimatta Karina on tavallinen lapsi, joka leikkii, laskee ja opettelee ymmärtämään maailmaa. Vieraana maailmassa on dokumentti lapsesta, joka ulkonäkönsä takia eroaa muista lapsista sekä hänen perheestään, joka yrittää ymmärtää syitä lapsen sairauteen.

Dokumentin alkusysäys on kuvitukseltaan hyvin vertauskuvallinen. Ensimmäisessä kuvassa katsoja näkee ikkunan toisella puolella lasten leikkivän lumessa leikkikentällä. Etualalla on sumea hahmo, jonka pieni käsi koskettaa ikkunaa ja osoittaa lapsia ikkunan ulkopuolella. Taustalla nainen ja lapsi keskustelevat. Tytön ääni kertoo, kuinka hän haluaisi olla tavallinen terve valkoinen lapsi. Tytön mukaan hänen oma ihonsa on punainen. Tämä ensimmäinen kuva kestää yhtä pitkään kuin keskustelu taustalla, mutta 31 sekuntia ei puheen takia tunnu pitkältä. Jo ensimmäisestä kuvasta välittyy katsojalle ulkopuolisuuden ja säälin tunteet, kun lapsi kokee itsensä erilaiseksi kuin muut. Kuva ikkunasta pimenee nopealla leikkauksella mustan kautta kallioiseen maahan. Taustalla soi piano, ja kamera liikkuu vinottain kuvaten lumista ja karua maanpintaa, kunnes kuva siirtyy lopulta kallion reunalla lumisen rannan tuntumassa kasvavaan kukkaan. Kukkan vierelle ilmestyy hitaasti otsikko. Kukka on selvästi ensimmäisen kuvan tavoin vertauskuvallinen, ja katsoja yhdistää näkemänsä ensimmäisessä kuvassa puhuneeseen tyttöön. Minuutin ja neljä sekuntia kestävässä alkusysäyksessä äänen tehtävä on kertoa tilanteesta ja aiheesta, kun kuva virittää katsojaa oikeaan tunnelmaan ja jakaa tunnetta katsojalle.

Esittelyjaksossa siirrytään pois vertauskuvallisuudesta ja päädytään todellisuuteen. Jo alkusysäys kertoi tapahtuma-ajan olevan talvi, mutta lähikuvat kuusen koristeista tarkentavat katsojalle, että dokumentissa eletään joulun aikaa. Lapsi ripottelee tekolunta kuusen päälle ja sanoo, ettei se sula pois kuten tavallinen lumi. Kuva siirtyy kuusen koristeeseen, jonka pinnalta heijastuu silmälasipäisen lapsen kasvot. Taustalla nainen kertoo perheen odottaneen innolla ensimmäistä lastenlasta. Kuva vaihtuu haastattelukuvaan, jossa lapsen isoäiti kertoo suoraan kameralle tytön syntymästä ja siitä, kuinka lääkärit kertoivat tytön ihoon liittyvästä ongelmasta. Kun isoäiti puhuu Karinan ensimmäisistä päivistä, katsojalle näytetään poroa muistuttavaan pukuun pukeutunutta lasta, joka selkä kameraan päin koristelee joulukuusta. Isoäiti kertoo, ettei lasta lääkäreiden mukaan voitaisi parantaa vaan tyttö kuolisi. He kuitenkin päättivät tuoda lapsen kotiin kuolemaan. Tämän jälkeen kuvataan hieman irtonaisesti uudenvuoden juhlintaa kadulla, josta siirrytään seuraamaan isoäidin ja Karinan arkea. Kun Karina peseytyy kylpyammeessa, katsoja näkee lähikuvissa lapsen punaisen ihon. Isoäiti kertoo ajatuksesta lähteä Suomeen, jonka jälkeen kuvituksessa siirrytään suomalaiseen sairaalaan. Tähän mennessä dokumentista on kulunut yhteensä neljä minuuttia ja 48 sekuntia. Katsoja ei ole vielä kertaakaan nähnyt tytön kasvoja läheltä, mutta tarinan lähtökohdat on selvitetty. Dokumentti jatkaa kertomalla, mitä suomalaiset lääkärit sanoivat Karinan tilasta. Seitsemän minuutin ja 17 sekunnin kohdalla selviää myös, miksei tytön isä ole missään tekemisissä lapsensa kanssa. Tämä ei kuitenkaan ole mielestäni täysin välttämätön tieto dokumentin kannalta, joten selkeämpi esittelyjakson loppumisvaihe on jo noin viiden minuutin kohdalla.

Vieraana maailmassa kuvastaa alun aikana hyvin sekä äänen että kuvan kautta tulevaa dokumenttia. Alkusysäys ja esittelyjakso eroavat kuitenkin toisistaan tyyliltään, sillä ensimmäisten kahden kuvan runollinen teema ei jatku enää esittelyvaiheessa. Tätä tehokeinoa ei kuitenkaan unohdeta kokonaan dokumentin aikana, vaan se toistuu esimerkiksi Karinan nähdessä unta. Päähenkilö näytetään tavallisena lapsena, jonka lapsen intoa sairaus ei ole lannistanut. Katsojassa herätetään kuitenkin ristiriitaisia tunteita muun muassa vierailulla Karinan äidin ja veljen luona sekä ortodoksisessa kirkossa. Lapsesta puhutaan syntien aiheuttamana koettelemuksena, ja niin isoäidin kuin äidinkin äänestä kuultaa katkeruus. Kun tyttö dokumentin lopussa koristelee bonsaipuuta leikkaamallaan paperikoristeilla, etenkin alkusysäyksessä käytetty vertauskuvallisuus toistuu. Kun kuva

pimenee lopputeksteihin, Karina kertoo puun olevan pieni, mutta vahva. Sen kuori on tytön mukaan ”pehmeä kuin tyyny”. Tässä tyttöä verrataan puuhun, joka kuoreltaan on pehmeä, mutta sisältä on silti vahva. Vieraana maailmassa on tunteisiin vetoava dokumentti, josta näkee, ettei materiaalia ole koostettu muutamassa päivässä.

4.16 Utsjoen diakonissa

Eija Seppä työskentelee kirkon sosiaalityöntekijänä Utsjoella, ja hänestä on työssään tullut osa paikallisten elämää. Hän on mukana ihmisten arjessa ja juhlassa, oli kyse ilosta tai surusta. Utsjoen diakonissa seuraa Sepän viimeisiä kuukausia Utsjoella ennen hänen muuttoaan Pohjanmaalle. Samalla dokumentti tutustuttaa katsojan diakonissan työn arkeen. Puolen tunnin aikana Seppä vieraillee monissa eri tilaisuuksissa ja tapaa ihmisiä, jotka ovat kaikki ottaneet hänet osaksi yhteisöään ja jotka surevat naisen lähtöä toiselle paikkakunnalle.

Alkusysäyksessä katsojalle näytetään Suomen pohjoisen luontoa. Taustalla soi laulu Maan korvessa kulkevi lapsosen tie, joka tukee luontokuvien luomaa levollista tunnelmaa. Lumen keskellä hiihtää punaisiin pukeutunut hiihtäjä, ja taustalla nainen kertoo olleensa perusseurakuntanuori. Tässä kohtaa katsoja olettaa, että hiihtäjä puhuu ja on dokumentin päähenkilö. Naisen ääni jatkaa kertomista siitä, miten hän oli lähtenyt diakonin mukaan kotikäynnille. Seuraavaksi katsoja näkee, kun nainen ajaa autolla rakennuksen pihaan, jota koristaa puiset enkelit. Naisen ääni jatkaa kertomista, ja katsoja saa kuulla, miten hän oli kotikäynnin innoittamana kiinnostunut kirkollisesta työstä. Tämän jälkeen ruutu pimenee mustaan, ja otsikko nousee mustalle pohjalle, kun rauhallinen musiikki soi taustalla. Utsjoen diakonissan alkusysäys kestää yhteensä minuutin ja 7 sekuntia.

Jo alkusysäyksen perusteella katsoja on saanut selville päähenkilön nimen, vuodenajan ja Sepän halun työskennellä diakonissana. Esittelyjakson ensimmäisistä kuvista selviää, että hän on päätenyt kirkolliseen työhön. Työhuoneessa alkusysäyksessä nähty nainen puhuu puhelimeen, ja työpöydällä kansion päällä lukee muun muassa Avustuksia – kansan Raamattu-seura. Tämän jälkeen katsoja näkee Sepän kävelevän ruokalan läpi keittiöön, ja taustalla hän kertoo olleensa naimisissa kaksi kertaa. Kun dokumentti näyttää

naisen työskentelevän keittiön puolella, taustalla naisen ääni kertoo nykyisen puolison töistä Pohjanmaalla ja mainitsee, että kevät on jäähyväisten aikaa Utsjoella. Ohjelmasta on tähän mennessä kulunut yhteensä kaksi minuuttia ja 11 sekuntia, ja katsojalle on selvinnyt dokumentin perustiedot. Lopun dokumentin aikana katsoja saa seurata, millaista työtä Seppä tekee, miten hänen lähtönsä vaikuttaa Utsjoella asuviin ihmisiin ja kuinka hän on yhteydessä heihin muuton jälkeenkin.

Alkusysäyksessä on käytetty kuvia luonnosta ja uskonnollista musiikkia, joiden molempien tarkoitus on rauhoittaa katsojaa dokumentin tunnelmaan. Kuvilla ei tunnelman luomisen lisäksi vaikuta olevan muuta merkitystä. Puheessa kerrotaan aikaisempia tapahtumia ja johdatellaan nykytilanteeseen. Tällaisessa dokumentissa alun ei mielestäni pidäkään olla liian voimakas, sillä taustalla oleva teema on uskonto ja auttava työ. Kaikille tuttu musiikki voi tuoda katsojalle mieleen lapsuuden, ja lumiset maisemat kertovat eksoottisesta Lapista. Esittelyjaksossa kuvituskuva on edelleen vaiheen tehtävän kannalta merkityksetöntä ja yksinkertaista, sillä taustalla oleva puhe kertoo enemmän kuin kuvat. Ensimmäinen käännekohta ei ollut selvästi erotettavissa, mutta päähenkilön ilmoituksen jäähyväisten keväästä voi tulkita eräänlaiseksi pieneksi käänneeksi.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tutkimukseni tukee Rabigerin päätelmää siitä, ettei dokumentti aina noudata tarkkaan elokuvaan sopivia kaavoja. Kaavojen mukaisia piirteitä kuitenkin löytyi, vaikka ne eivät aina olleetkaan selvästi havaittavissa. Henkilökuvadokumenttia käsiteltäessä Fieldin ja Freytagin suunnittelemat mallit ovat puutteellisia ainakin alun suhteen. Tutkimuksessani osoittautui hyödyllisimmäksi Olssonin malli, jossa varsinaista esittelyvaihetta edeltää tunnelmaan virittävä erillinen jakso. Tämä tarkempi alun jako näkyy selkeästi käytetyssä materiaalissa. Alkusysäyksen ja esittelyjakson tyyleissä sekä esitystavoissa voi yhden dokumentin sisällä olla suuria eroja. Alkujen jaottelu ryhmiin tuntui aiemmista suunnitelmista huolimatta luonnolliselta tehdä ainoastaan Olssonin mallin mukaiseen alkusysäykseen perustuen. Esittelen kuitenkin tekemiäni huomioita myös esittelyjaksosta.

Tutkimukseni tärkein huomio on, ettei alkusysäystä ja esittelyjaksoa voi koota yhdeksi kokonaisuudeksi tyylin perusteella. Lähes jokaisesta katsomastani dokumentista on helposti havaittavissa erillinen alkusysäys, mutta esittelyjaksoa on joissain tapauksissa huomattavasti vaikeampi tunnistaa. Tämä johtui osaksi myös siitä, ettei dokumentin alussa ole varsinaista käännekohtaa. Käsittelemässäni materiaalissa käännekohtia on usein vaikea erottaa, sillä puolen tunnin dokumentissa ei elokuvan tavoin tapahdu niin suuria muutoksia, että ne erottaisi erillisiksi käännteiksi. Esimerkiksi dokumentissa Tais-teluni katsoja näkee vasta noin viiden minuutin kohdalla päähenkilön kasvot, ja nimi löytyy ainoastaan lopputeksteistä. Henkilökuvassa tämä voi luoda katsojalle hieman etäisen tunteen dokumentin päähenkilöön, sillä perustietoja joutuu odottamaan.

Sekä alkusysäys että esittelyjakso ovat molemmat hyvin tarpeellisia puolen tunnin henkilökuvadokumentin rakenteessa. Jos toinen näistä jää epäselväksi tai jopa puuttumaan, katsoja ei saa parasta kokemusta kerrottavasta tarinasta. Ainoa epäselväksi jäävä alkusysäys on Tosi tarinassa Kauppa tavaraksi, sillä se sulautuu toteutukseltaan vahvasti esittelyjaksoon ja muuhun kerrontaan. Tämän huomion vangitsevan osuuden puuttuminen tekee dokumentista hieman hitaasti etenevän, sillä katsojalla ei nouse selkeitä dramaturgisia kysymyksiä pohdittavaksi. Esittelyvaiheen selvä puute tai liiallinen pituus voi myös lannistaa katsojan ja tehdä ohjelman seuraamisesta haastavaa. Vaikka dokumentin tarkoitus on herättää ajatuksia ja kysymyksiä maailmasta, sen on silti myös tar-

koitus kertoa tarpeeksi ja tätä kautta antaa aineksia omaan ajatteluun. Tästä syystä jokaisessa dokumentissa tulisi olla tarpeeksi selkeästi havaittavat alkusysäys ja esittelyjakso. Täysin ilman alkusysäystä kiinnostusta on hankala herättää, ja esittelyjakson puuttuessa katsojalle jää helposti epäselväksi, mitkä ovat ohjelman lähtökohdat. Mielestäni tämä pätee kaikkiin noin 30 minuuttia pitkiin ja pidempiin dokumentteihin, vaikka kyseessä ei olisikaan henkilökuvadokumentti.

5.1 Alkusysäys

Alkusysäys ei välttämättä kerro mitään itse tarinasta, vaan tärkein tehtävä on herättää kiinnostus ja saada katsoja pysymään kanavalla. Tämän voi tehdä leikittelemällä ja esittelemällä tyyliä, valitsemalla voimakkaita ja tunteisiin vetoavia kuvia tai käyttämällä haastateltavan kommentteja, jotka herättävät katsojan. Alkusysäyksen täytyy kuitenkin jokaisessa tapauksessa saada katsoja kiinnostumaan joko tunteiden tai älyn kautta niin, että katsojalle herää kysymyksiä ja hän haluaa tietää, mitä dokumentissa tulee tapahtumaan. Lähes kaikista dokumenteista pystyi erottamaan selkeästi alkusysäyksen, joka kesti yleensä otsikkoon asti. Toisinaan otsikko oli toteutettu tyyllillisesti niin mielenkiintoisesti, että sen voi laskea myös mukaan alkusysäykseen. Tällainen aloitus oli muun muassa Tosi tarina -dokumenteissa Punainen paroni, Vanki 391/09, Burnout ja Perhesirkus. Näissä dokumenteissa otsikko esitetään mielenkiintoisesti niin, että se liittyy vahvasti ohjelman teemaan, kuten näissä tapauksissa lennokka viittaa Finnairiin, kaltevien kolahdus vankeuteen ja vanne sirkustoimintaan. Perhesirkuksen värikkäästi animoitu otsikko on hieman harmaalla alueella, sillä jotkut katsojat voivat kokea sen liian raskaaksi ja teennäiseksi. Animaatioiden kanssa pitää aina olla varovainen, ettei lopullinen jälki näytä liian tehdyiltä. Sen sijaan dokumenteissa Burnout ja Vanki 391/09 otsikko on saatu liitettyä teemaan siististi yksinkertaisilla menetelmillä niin, että niiden esittäminen on luonnollinen osa ohjelman kokonaisuutta.

Pituudeltaan hyvä alkusysäys on tutkimusteni mukaan puolesta minuutista puoleentoista minuuttiin. Se voi herättää katsojan esimerkiksi leikittelemällä tyyllillä kertomatta tarinasta mitään tärkeitä tietoja (Punainen paroni), hämmästyttämällä voimakkailla kommentteilla (Burnout, Eskon pitkä loikka) tai näyttämällä vaikuttavia tunnepitoisia kuvia (Taisteluni). Huono alkusysäys on sellainen, joka ei saa katsojaa kiinnostumaan ja jota

katsoja ei enää muista katsottuaan dokumentin loppuun. Jos alkua ei ole suunniteltu tarkasti tai se epäonnistuu jostain tekijöihin liittymättömistä syistä, on parempi tehdä lyhyt alkusysäys. Näin tekijä välttää juonettoman alun, joka saisi katsojan vaihtamaan kanavaa. Tällaiseen alkusysäykseen on päädytty esimerkiksi dokumentissa Vaakames-tari.

5.2 Esittelyjakso

Esittelyjakso alkaa, kun alkusysäys on päättynyt ja dokumentti alkaa selvästi kertoa katsojalle päähenkilön perustietoja. Suurimmassa osassa tarkastelemiani dokumentteja esittelyjaksoista sanat kertovat enemmän kuin kuvat. Perustiedot selviävät lähinnä haastateltavien kommenttien off-äänenä niin, että päähenkilön ääni kuuluu, vaikka haastattelukuvaa ei näytetä. Tarvittaessa nimitietoja tai tapahtumapaikkoja kerrotaan kuvaan liitetyin tekstein. Hyvin toteutetussa dokumentin alussa perusasiat esitellään kuitenkin tasapuolisesti sanoin ja kuvin. Parhaissa dokumenttien aluissa sekä alkusysäys että esittelyjakso ovat selkeästi eroteltavissa. Nämä kaksi osaa voivat kuitenkin erota toisistaan tyyliään yhdessä dokumentissa niin paljon, ettei molempiin vaiheisiin perustuvaa jakoa ole katsomani materiaalin perusteella mahdollista tehdä.

Enemmän teemaan keskittyvissä dokumenteissa alut olivat hieman erilaisia kuin selkeissä henkilökuvadokumenteissa, eivätkä ne paljastaneet päähenkilöstään kovin paljon tietoja. Sen sijaan selvästi henkilökuvadokumentteihin lueteltavat ohjelmat kertoivat lähes varmasti Olssonin esittelyjaksoon määrittelemät perustiedot, eli päähenkilön nimen, iän, tapahtumapaikan, tapahtuma-ajan ja dokumentin aiheen. Yksinkertaisin tapa kertoa perustiedot on jokin aiheeseen sopiva tilaisuus, josta hyvä esimerkki on dokumentissa Eskon pitkä loikka. Tässä päähenkilöä kiitellään hyvästä työstä ja toivotetaan hyviä eläkepäiviä, ja taustalla olevasta haastattelusta selviää loput tiedonhiukkaset, joita katsoja jää kaipaamaan.

Aika ja paikka esiteltiin enimmäkseen kuvin, eivätkä nämä olleet jokaisessa dokumentissa täysin selkeitä. Usein kuitenkin sanat nykyisyys, talvi tai Suomi riittivät katsojalle, sillä aina ajalla tai paikalla ei ollut suurta merkitystä dokumentin seuraamisessa. Kun tarkalla ajalla tai paikalla oli merkitystä, ne kerrottiin selkeästi tekstillä. Tästä hyvänä

esimerkkinä on Vanki 391/09, jossa teksti kertoo katsojalle päivän lisäksi jopa kelonajan. Nimet sen sijaan esiteltiin lähes aina joko sanoilla tai tekstiä apuna käyttäen. Esimerkiksi Eskon pitkä loikka -dokumentissa päähenkilön ystävät sekä työkaverit mainitsevat Eskon nimen. Punaisessa paronissa sen sijaan tämä perustieto kerrottiin tekstipalkilla. Joissain dokumenteissa ei ole olennaista tietää päähenkilön nimeä, sillä ilmiö oli laajemmin merkittävä tai aihe oli arka. Tästä yksi esimerkki on Irtaantujat, jossa henkilöt jäävät kaikki ilman tunnistettavaa nimeä. Henkilön taustasta kerrotaan poikkeuksetta sanoin, ja käsiteltävä teema selviää sekä kuvien että puheen avulla.

Kuvitukseltaan esittelyjaksot ovat yleensä hyvin neutraaleja. Päähenkilö näytetään kotonaan tai töissä, ja hän tekee jokapäiväisiä asioita. Esittelyvaihe vaihtelee 30 minuutin henkilökuvadokumentissa pituudeltaan tyypillisesti noin yhdestä minuutista ja 50 sekunnista neljään ja puoleen minuuttiin. Tällainen tiivis alku on katsojan kannalta toimiva, sillä tietoja ei tarvitse odottaa. Hajautettu esittelyvaihe voi olla oikein tehtynä toimiva, mutta siinä on riskinsä. Katsojana koin hajautetut alut puuduttaviksi, ja siten koko dokumentin seuraaminen tuntui kuluvan perustietojen odottamiseen. Jos 30 minuutin henkilökuvadokumentin perustiedot eivät selviä noin viidessä minuutissa, tekijän pitää voida luottaa aiheen kantavuuteen. Poikkeuksena tästä ovat dokumentit, joissa on monta päähenkilöä ja jokainen esitellään erikseen. Koska kertojia on useita, dokumentin alku voi olla kokonaiskestoltaan pidempi kuin normaalisti. Etenkin näissä useamman päähenkilön dokumenteissa temalla oli huomattavasti suurempi merkitys kuin yksittäisellä ihmisellä, ja tämä näkyi jo esittelyvaiheessa. Päähenkilöiden perustiedot jäivät näissä tapauksissa suppeiksi, ja yhdistävä teema nousi pääosaan. Tästä esimerkkejä ovat Tosi tarinat Burnout ja Irtaantujat. Monen päähenkilön dokumentit ovat riippuvaisia teemastaan, sillä jos aihe on yleisellä tasolla tarpeeksi kiinnostava, katsoja jaksaa seurata myös tavallista pidempää alkua kyllästymättä.

5.3 Alkusysäykseen perustuvat ryhmät

Alkujen jakaminen ryhmiin materiaalin perusteella ei ole aina yksiselitteistä. Monista dokumenteista löytyy useita jaotteluissani määrittelemiä ominaisuuksia, joista osa on ohjelman alussa esillä näkyvämmän kuin toiset. Olen kuitenkin jakanut katsomani materiaalin perusteella alut viiteen eri ryhmään, joista jokaisella on tietynlaisia tunnuspiirtei-

tä. Näitä ryhmiä ovat historia, voimakas sana, voimakas kuva, teemallinen ja vertauskuva-alkusysäykset.

Tyypillisin tapa aloittaa dokumentti on kertoa historiasta. Tätä keinoa voi käyttää, kun ohjelman teema on kehittynyt vuosien myötä. Henkilökuvissa lähdetään liikkeelle ihmisen omasta lapsuudesta tai jostain menneestä tapahtumasta, joka on johtanut nykytilanteeseen. Menneestä voidaan kertoa kuvallisesti tai puheella. Kuvallisia keinoja ovat esimerkiksi arkistokuvat ja vanhat valokuvat, mutta toisinaan tällaiset lähteet eivät ole tekijöiden käytettävissä. Esimerkiksi dokumentissa Vanki 391/09 mennyttä kuvataan luomalla tapahtunut tilanne uudelleen kameran eteen. Päähenkilö kertoo taustalla off-äänenä, kuinka tapasi Sannan, ja katsoja näkee värikylläisyydeltään matalia ja hidastettuja kuvia nuoresta parista Aurajoen rannalla. Menneisyydestä kertovan puheen päällä voi myös olla näennäisesti merkityksetöntä kuvituskuva luonnosta, liikenteestä tai päähenkilön elämään liittyvistä asioista, kuten hänen harrastuksestaan. Tähän ryhmään kuuluvat myös syksyn 2009 Tosi tarina -dokumentit Ruumiintutkija, Irtaantujat ja Utsjoen diakonissa. Kauppa tavaraksi kertoo rakennuksen historiasta, ja Kotkan ruusu kertoo legendan naisesta, joka eli vuosikymmeniä sitten. Menneisyys täytyy kuitenkin linkittää nykyhetkeen jo alkusysäyksen aikana. Tämä tehdään yleensä kuvallisesti joko koko alkusysäyksen aikana off-äänen päällä näkyvillä nykyhetkeen viittaavilla kuvilla tai nykyisyyteen siirrytään kuvallisesti ja mahdollisesti myös sanallisesti historiasta kertovan osuuden jälkeen.

Toinen tapa on aloittaa voimakkaalla kuvalla, joka vangitsee katsojan huomion. Ennen otsikkoa näytetään yksi tai kaksi kuvaa, joiden täytyy olla tarpeeksi pitkiä ja kiinnostavia niin, että tällainen alku saa johdatettua katsojan oikeaan dokumentin vaatimaan tunnelmaan. Kuvan päällä ei yleensä ole haastattelua, vaan sen taustalla soi teemaan ja haettuun tunnetilaan sopiva musiikki. Tätä alkua on vaikea toteuttaa toimivasti, sillä yhden kuvan täytyy sisältää paljon tunteita lataavia yksityiskohtia. Tästä esimerkkinä on dokumentin Mutanen Kurajoelta alkusysäys, jossa päähenkilö selvästi odottaa jännittyneenä jotakin juhlasalissa. Kuvaa näytetään tarpeeksi kauan niin, että katsoja voi itsekkin tuntea miehen jännityksen ja toisaalta ihmetellä, millainen tapahtuma tai esitys salissa tulee olemaan. Taustalla kuorolaulu lisää juhlallista tunnelmaa.

Voimakkaisiin kommentteihin painottuva alku on voimakkaalla kuvalla alkavan dokumentin vastakohta. Kommentit ovat lyhyitä ja mielenkiintoa herättäviä lausahduksia ja kommentteja, jotka paljastavat palasia tulevasta tarinasta. Off-äänien päällä katsojalle näytetään yksinkertaisia kuvia, joissa ei tapahdu liikaa niin, että katsoja kommenttien sijaan keskittyisi kuviin. Kuvien tarkoitus on siis korostaa sanojen asemaa. Näin tapahtuu esimerkiksi dokumentissa *Burnout*, jossa arkiset kuvat korostavat taustalla olevan puheen merkitystä. Toinen vaihtoehto on kiinnittää huomio voimakkailla sanoilla, jotka ovat ristiriitaisia katsojalle näytettyihin kuviin. Tästä esimerkkinä on *Eskon pitkä loikka*, jossa sanat sotivat rauhallisen kuvituksen kanssa ja herättävät kysymyksiä katsojassa. Voimakkaisiin kommentteihin tukeutuva alkusysäys voi myös koostua pelkästään haastattelukuvista, kuten dokumentissa *Vaakamestari*.

Tyylikeskeisessä alkusysäyksessä tunnelma ja tunteet luodaan kuvilla, jotka leikittelevät ja esittelevät aihetta. Sanoilla ei aina ole suurta merkitystä, vaan kuvat, musiikki ja taustäänät yhdessä kertovat dokumentin aiheesta. Kuvien leikkaukset ovat yleensä suorita ja nopeita. Tästä esimerkkinä on *Punainen Paroni*, jossa virallisen oloinen mies tekee torven kaltaista ääntä suullaan ja kuuntelee taustalla kuuluvaa lentokoneen ääntä. Otsikon yhteydessä lentää animaationa toteutettu paperilennokki. Tällainen alkusysäyksessä käytetty tyyli jatkuu parhaimmillaan koko dokumentin läpi. Toinen esimerkki tähän ryhmään kuuluvista *Tosi tarina* -dokumenteista on *Perhesirkus*, jossa sirkuksen tyyli näkyy jo alkusysäyksen värikkäissä kuvissa ja iloisessa musiikissa. Taustalla on kuitenkin lasten ääniä, jotka saattavat myös herättää tunteita ja draamallisia kysymyksiä. Tässä dokumentissa alkusysäykseen valittu tyyli ei kuitenkaan jatku, vaan esittelyjaksossa se vaihtuu rauhallisempaan kerrontaan.

Edellisiin ryhmiin verrattuna taiteellisempi alkusysäys on vertauskuvallinen alkusysäys. Siinä kuvat virittävät haluttuun tunnelmaan, kun taustalla puhutut sanat tuovat kuville uutta merkitystä. Kuvat ja sanat ovat kahlittuja toisiinsa, sillä kaikissa tapauksissa sanat eivät kerro paljoa eikä kuvissa ilman off-äänien sanoja olisi lähes ollenkaan sisältöä. Tämä ryhmä eroaa voimakkaan kuvan ryhmästä siten, ettei voimakkaassa kuvassa yleensä ole taustalla haastattelua vaan musiikkia. Vertauskuvallinen alku sen sijaan vaatii taustalleen puheen tuomaan esille kuviin piilotetun merkityksen ja selvittämään katsojalle, mihin tunteisiin tai teemoihin kuvilla viitataan. Alku eroaa myös voimakkaasta sanasta, sillä taustalla oleva haastattelu voi olla laajempi ja tätä kautta kommentit voivat

myös olla pidempiä. Vieraassa maailmassa on hyvä esimerkki siitä, miten ikkunan takana lumessa leikkivät lapset ja karun maiseman keskellä kasvava kukkanen jäisivät täysin ilman merkitystä, jos taustalla lapsi ei puhuisi erilaisuudesta. Toinen tähän ryhmään kuuluva dokumentti on Taisteluni, jossa tunteita kuvataan muun muassa tulella. Vertauskuvallinen alkusysäys vaatii aina aiheen taustalta suurempaa tunnetta kuten vihaa, ahdistusta, rakkautta tai yksinäisyyttä.

Kaikki dokumentit eivät kuitenkaan ole yhtä helposti määriteltäviä ja edellä mainittuihin ryhmiin sijoitettavia. Hankalasti määriteltävien ryhmään kuuluvat muun muassa Tosi tarina -dokumentti Naiset ilman siipiä, joka alkusysäyksessä herättää katsojassa kunnioituksen tunteen näyttämällä, kuinka päähenkilölle ojennetaan arvostettu palkinto. Toinen, jota ei voi sijoittaa viiteen aiempaan ryhmään, on dokumentti Unelma, jossa mies puhuu filosofisista asioista, kun kuvissa valmistetaan kynttilöitä. Kummassakaan näistä ei näy selkeästi mihinkään viiteen ryhmään viittaavia piirteitä.

Opinnäytetyössäni tutkimuksen kohteena on ainoastaan 16 dokumenttia, joten jaottelu ei ole täysin vedenpitävä. Tarkastellessani Tosi tarinoita ryhmät ja niiden kuvaukset muuttui useita kertoja. Jos tarkasteltavia videoita olisi ollut enemmän, olisin ehkä päätenyt vielä erilaisiin ryhmiin, ja tällä hetkellä ryhmään kuulumattomatkin olisivat mahdollisesti sijoittuneet johonkin kategoriaan.

6 KÄDEN JÄLKI

Opinnäytetyöhön liittyi noin 30 minuuttia pitkä henkilökuvadokumentti Käden jälki, jonka käsikirjoitin ja toteutin yhdessä Viivi Laakkosen kanssa. Tämä televisiodokumentti kertoo tarinan Ritva Koskisesta eli Turun noidasta. Päähenkilö on ammatiltaan parturi-kampaaja, mutta kampaamon takana hän muun muassa hoitaa asiakkaita käsillään. Dokumentti esittelee Ritvan molempia töitä ja avaa katsojalle päähenkilön kautta käsillä parantamista ja siihen liittyviä ennakkoluuloja. Vaikka niin sanottua energiahoitoa harjoittava Ritva onkin dokumentin pääosassa, lääketieteellistä näkökulmaa edustaa lääkäri ja tutkimusprofessori Pentti Huovinen.

Käden jäljen alkusysäys alkaa yleiskuvasta, jossa katsoja näkee liikkeen etupihan. Taustalla soi akustisella kitaralla soitettu rauhallinen musiikki. Ikkunoissa näkyvät sateenkaaren värit ja teksti, joka kertoo liikkeen olevan parturi-kampaamo. Ikkunassa lukee myös nimi Ritva Koskinen. Nainen astuu ulos kampaamon ovesta, tarttuu oven vierellä olevaan luutaan ja lakaisee portaat. Liikkeen edessä on hieman lunta, ja katsoja pystyy pääättelemään dokumentin ajankohdan olevan kevät. Ensimmäinen kuva on pituudeltaan noin 19 sekuntia. Tämän jälkeen siirrytään lähikuvaan luudasta, ja nainen puhuu taustalla työn tekemisestä tummien verhojen takana. Pian kuva siirtyy takaisin yleiskuvaan, jossa päähenkilö kävelee rappuset ylös ja astuu sisälle liikkeeseen. Katsojalle näytetään myös liikkeen ikkunan tekstit ja Ritvan hoitola -kyltti. Kuva vaihtuu kukkakuvioilla koristeltuun valkoiseen ruutuun, ja mustalla kirjoitettu otsikko ilmestyy ruudulle. Tähän päättyvä alkusysäys on pituudeltaan 57 sekuntia.

Esittelyjakso alkaa otsikon jälkeen, kun ovikello kilahtaa ja nainen nostaa katseensa katsoakseen kuvan ohi oikealle. Ovesta sisään astuu asiakas, joka pyytää hiustenpesua. Ensimmäisessä haastattelukuvassa ollaan parturin puolella, ja nainen kertoo kutsuanimestään. Kun päähenkilö pesee asiakkaan hiuksia, hän kertoo off-äänenä nimensä lisäksi muun muassa olevansa kahden lapsen äiti. Hän puhuu myös ammatistaan ja henkisestä työstä. Kuvituksessa on paljon lähikuvia etenkin Ritvan käsistä ja kasvoista. Hiustenpesun aikana haastatteluääni taustalla selventää, että päähenkilö näkee itsensä lähinnä selvännäkijänä ja parantajana. Pesun aikana Ritva keskustelee myös asiakkaan kanssa. Tämän jälkeen siirrytään kuivaamaan asiakkaan hiuksia, jolloin päähenkilö ker-

too parturi-kampaajan työskentelevän aina ihmisen aurassa. Henkinen puoli ei ole hänen mielestään kuitenkaan suuressa osassa kampaamon puolella, ellei asiakas sitä erikseen pyydä. Hän mainitsee kuitenkin tyyliinsä diagnosoida ihmisiä koskettamalla heidän hiuksiaan tai ihoaan. Esittelyjakso päättyy noin kolmen ja puolen minuutin kohdalla. Tähän mennessä katsojalle on selvinnyt päähenkilön nimi, dokumentin seuraamiseen tarvittava taustatieto ja dokumentin teema.

Alkusysäyksessä tunnelma on rauhallinen. Kuvitus on hyvin arkista, mutta tunnelmasta poikkeavat sanat mustien verhojen takana työskentelystä herättävät katsojan kiinnostuksen. Miksi nainen sanoo näin, vaikka hän kuvan mukaan selvästi työskentelee parturi-kampaamossa? Mitä työtä hän tekee? Alkusysäyksessä katsoja oppii vain vähän päähenkilöstä. Se on tiivis, ja rauhallinen tyyli antaa katsojalle mahdollisuuden upota vähitellen dokumentin maailmaan. Esittelyjakso on haastattelultaan tiiviimpi kuin alkusysäys.

Kun dokumentista on kulunut noin neljä minuuttia, katsojalle näytetään ensimmäinen väliotsikko. Väliotsikon jälkeen esitellään lääkäri, jonka jälkeen palataan takaisin Ritvan parturi-kampaamoon. Kampaamoon saapuu uusi asiakas, ja päähenkilö johdattaa hänet takahuoneeseen. Tämä on selvä muutos aikaisempaan, ja osoittaa ensimmäisen käännekohdan.

Väliotsikoiden tehtävä on tauottaa dokumenttia, ja ne johtavat yleensä uuteen haastattelujen kokonaisuuteen. Kaikkien väliotsikoiden jälkeen Pentti Huovinen kertoo näkemyksiään aiheesta lääketieteellisestä näkökulmasta. Hän on päähenkilön vastavoima, jonka tehtävänä on näyttää aiheen toinen puoli. Dokumentin aikana katsoja näkee myös, kuinka Ritva johdattaa toisen asiakkaansa parturi-kampaamon puolelta takahuoneeseen. Takahuoneessa päähenkilö juttelee asiakkaansa kanssa, jonka jälkeen hän aloittaa hoidon. Suurin osa henkilökuvadokumentista näyttää Ritvaa ja hänen toista asiakastaan hoitotilanteessa. Hoidon jälkeen asiakas poistuu, ja Ritva rentoutuu työpäivän päätyttyä.

7 TULOSTEN HYÖDYNTÄMINEN KÄDEN JÄLKI -DOKUMENTISSA

Käden jälki -dokumentilla tarkoituksenamme on rikkoa suurimpia ennakkoluuloja ja oletuksia energiahoitoa kohtaan. Lähdimme liikkeelle aihekeskeisesti, ja haimme aiheeseemme sopivan päähenkilön. Halusimme kuitenkin pysyä myös realistisena asian suhteen, joten haastattelimme päähenkilön lisäksi myös lääkäriä. Dokumentti on kuitenkin selvästi henkilökuva, jonka kautta käsittelemme laajempaa teemaa. Tuoteosaa kuvattiin ja editoitiin talven 2009 ja kevään 2010 aikana. Suurin osa materiaalista tehtiin kuitenkin tuotannollisista syistä maaliskuussa–huhtikuussa 2010.

Tutkimuksen tuloksia alettiin hyödyntää jo Käden jälki -dokumentin suunnitteluvaiheessa. Vaikka dokumenttia suunniteltaessa ei voikaan olla aivan varma, millaista kuvamateriaalia on tulossa, päätimme alkusysäyksen keston olevan noin puolesta minuutista yhteen minuuttiin. Tutkimukseni mukaan yhtä ja puolta minuuttia pidemmät alkusysäykset muuttuvat helposti puuduttaviksi, ja tällaisissa aluissa katsoja saattaa jo jäädä odottamaan otsikkoa. Aiheen takia myös alkusysäyksen tyyli rajautui. Teeman historialla ei dokumentissa ole suurta merkitystä, joten historiasta nykyaikaan siirtyvä alkusysäys tuntui turhalta. Koska aiheemme ei kätkenyt taustalle suurta tunnetta, myös vertauskuvallisuus karsiutui pois. Lopulta voimakkaat sanat tuntuivat kaikkein järkevimmältä aloitukselta, joten päätimme lähteä rakentamaan dokumentin alkusysäystä sanojen pohjalta.

Dokumenttia ei kannata käsikirjoittaa liian tarkasti, sillä kuvausvaiheessa suunnitelmaan voi tulla suuriakin muutoksia. Suunnitteluvaiheessa päätimme antaa työlle ainoastaan kehikon. Dokumentti jakautui käsikirjoituksemme (LIITE 2) mukaan kolmeen osaan, joista ensimmäinen osa oli tarkoitettu alkusysäykselle ja esittelyjaksolle. Koska halusimme katsojan kiinnittävän alussa huomionsa erityisesti päähenkilön sanoihin, kuvituksen oli tarkoitus olla yksinkertaista. Suunnittelimme alkusysäyksessä olevan kuvaa muun muassa kahvin juonnista ja kampaamon valmisteluista. Samalla halusimme myös viitata yksittäisillä kuvilla Ritvan muuhun henkiseen työhön.

Haastattelujen jälkeen hahmottui tarkemmin, minkä pituinen alkusysäyksestä tulisi. Tutkimuksen mukaan toimiva alkusysäys on pituudeltaan noin puolesta minuutista yh-

teen ja puoleen minuuttiin. Tarvitsimme siis tarpeeksi kommentteja kiinnostuksen herättämiseksi juuri tälle ajalle. Mielenkiintoisia ja voimakkaita kommentteja oli kuitenkin monia, ja niistä oli jopa vaikea valita parhaimpia. Päädyimme ensin käyttämään muutamia teemaan viittaavia kiinnostavia lauseita. Näiden tarkoitus oli alkusysäyksen aikana vain raottaa ovea dokumentin aikana esitettävään teemaan. Dokumenttiohjaaja Pia Andellin (henkilökohtainen tiedonanto 26.4.2010) neuvojen perusteella päädyimme kuitenkin valitsemaan alkusysäykseen vain yhden lauseen. Tämä teki alusta selvästi rauhallisemman, mihin toteutuksessa pyrimmekin. Alkusysäyksen kuvituksessa ei ollut tarkoitus näyttää Ritvan kasvoja läheltä, vaan antaa katsojan odottaa, minkä näköinen henkilö on kyseessä.

Valitsimme alkusysäykseen seuraavan Ritva Koskisen haastattelun kommentin:

Ennen vanhaan mä olisin aina tehnyt kivijalassa tummien verhojen takana salaa tehnyt tätä työtä, mut viimeiset 15 vuotta... kyllä tätä on ihan pitänyt tehdä ja oon tehnyt julkisesti.

Tuotantovaiheessa etsimme tietoisesti kuvia, jotka sopisivat alkusysäykseen. Haimme etenkin yksittäisiä kuvia Ritvan henkiseen työhön liittyen. Tällaisia kuvia olivat muun muassa kristallipallo, selvännäkemiseen käytettävät kortit ja ketjun päässä oleva pisaran muotoinen heiluri. Tarkempi alkusysäys jäsenyksi kuitenkin vasta editointivaiheessa, jolloin päätimme, että yksittäiset kuvat Ritvan muusta henkisestä työstä jäisivät liian irrallisiksi. Ne myös veivät huomiota päähenkilön puheesta. Päätimme lopulta käyttää näennäisesti merkityksetöntä kuvaa Ritvasta lakaisemassa liikkeen rappusia. Myös moni tutkimuksen kohteena olleista Tosi tarina -dokumenteista alkoi vastaavanlaisella yksinkertaisella ja rauhallisella kuvituksella.

Otsikon jälkeen alkavan esittelyvaiheen oli suunnitelmiamme mukaan tarkoitus päättyä noin neljän ja puolen minuutin kohdalla. Tutkimuksen mukaan tämä oli pisin mahdollinen toimivan esittelyjakson pituus. Leikkauspöydällä huomasimme kuitenkin, että näin pitkä alku jätti monia kysymyksiä eikä kuva Ritvan työstä parturikampaajana tukenut tarpeeksi taustalla kulkevaa haastattelua henkimaailman työstä. Lyhensimme alkua noin kolmeen ja puoleen minuuttiin, jolloin esittelyvaiheessa selvisi vähemmän tietoja. Kat-

soja sai mielestämme silti tietää kaiken tarvittavan perustiedon seuratakseen dokumenttia.

Käsikirjoituksessa suunnittelemamme esittelyjakson kuvitus toimi myös editointivaiheessa. Suunnittelimme dokumentin paljastavan tietoja päähenkilöstä lähinnä haastattelukommenttien kautta. Pyrkimyksemme oli käyttää mahdollisimman paljon off-ääntä, mutta editoidessamme päätimme kuitenkin näyttää myös haastattelukuvaa. Alkusysäyksen jälkeen dokumentin oli tarkoitus esitellä Ritvan työtä kampaamon puolella samalla, kun hän kertoo itsestään ja työstään. Tällaista arkista kuvaa käytettiin monissa tutkimuksen kohteena olleista esittelyjaksoista. Koska perustiedot kerrotaan sanoin, kuvituskuva ei saa olla liian mielenkiintoista. Muuten katsoja kiinnittää huomionsa enemmän kuvaan, ja jättää ohjelman seuraamiseen tarvittavat perustiedot vähemmälle huomiolle.

Tutkimuksen mukaan hyvässä henkilökuvadokumentin alussa myös ensimmäinen käännekohta on selkeästi havaittavissa. Tästä syystä olemme pyrkineet siihen, että Käden jälki -dokumentissa katsoja erottaa alkusysäyksen ja esittelyjakson lisäksi helposti myös käännekohdan. Tähän tavoitteeseen päästäksemme käytimme useita keinoja, jotka toistuivat tutkimuksen dokumenteissa. Ensimmäinen käännettä määrittelevä tekijä on väliotsikko, joka johdattaa uuteen aiheeseen. Väliotsikon jälkeisessä haastattelukuvassa esitellään myös ensimmäistä kertaa dokumentissa esiintyvä lääkäri. Tämä on uusi elementti, joka herättää katsojan huomion uudelleen. Lääkärin kommenttien jälkeen myös kuvituksessa tapahtuu muutos, kun Ritva ohjaa seuraavan asiakkaan parturituolin sijaan takahuoneeseen.

8 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Koska ohjelman alku vaikuttaa paljon katsojan kiinnostukseen, tulisi dokumentaristin kiinnittää erityistä huomiota dokumentin alun rakentamiseen. Kun kyseessä on noin 26–30 minuuttia pitkä henkilökuvadokumentti, tämä tarkoittaa yleensä ensimmäistä noin neljää minuuttia. Näiden minuuttien tehtävä on vangita katsojan huomio ja kertoa ohjelman perustiedot. Kun perustiedot on esitelty, on dokumentissa tyypillisesti jonkinlainen käänne. Tämä käänne tai konflikti näkyy myös Fieldin kolmen näytöksen mallissa sekä Freytagin kaavassa. Nämä kaksi mallia eivät kuitenkaan ole tutkimukseni mukaan kaikkein kuvaavimpia, kun alkua lähdetään määrittelemään yksityiskohtaisemmin. Näissä malleissa alku on yksi kokonaisuus, mutta tutkimukseni mukaan ensimmäiset noin neljä minuuttia voivat sisältää erityylyisiä vaiheita. Kuvaavampi vaihtoehto on mielestäni Olssonin malli. Olssonin mukaan alku koostuu alkusysäyksestä ja esittelyvaiheesta. Nämä kaksi osaa näkyivät lähes kaikissa tutkimuksen kohteena olleissa dokumenteissa selvästi. Mielestäni tällainen tarkempi alun jaottelu on lähes välttämätöntä, kun halutaan analysoida 30-minuutin henkilökuvadokumenttia.

Laadullinen analyysi sopi menetelmänä tutkimukseen hyvin, sillä dokumentteja olisi ollut hankala tarkastella määrällisen tutkimuksen menetelmin. Joitain perustietoja, kuten kuvien pituutta, olisi pystynyt määrittämään myös numeroiden avulla. Tutkimus vaati kuitenkin tarkempaa analyysiä ohjelman alun sisällöstä, sillä kaikkiin tutkimuskysymyksiin ei olisi pystynyt vastaamaan lukujen avulla. Esimerkiksi alkusysäyksen ja esittelyjakson päättymisen pystyi huomaamaan ainoastaan materiaalin laadullisella tarkastelulla.

Jo analyysivaiheessa tiesin, ettei tutkimukseni tulisi antamaan yleispätevää jaottelua. Tutkimus antaa silti suuntaa siitä, millaisia alkuja henkilödokumenteilla voi olla. Tutkimuksen aikana havaitsin, että Tosi tarina -dokumenteissa tietyt piirteet toistuivat ja noudattivat yhtenäistä linjaa. Esimerkiksi hyvä alkusysäys vaikutti olevan puolesta minuutista puoleentoista minuuttiin, ja se päättyi tutkimuksen kohteena olevissa dokumenteissa lähes poikkeuksetta otsikkoon. 16 dokumentin perusteella alkusysäykset jakautuivat selkeästi viiteen eri ryhmään. Ryhmät perustuivat joko voimakkaisiin sanoihin, voimakkaaseen kuvaan, aiheen historiaan, tyyliin tai vertauskuvallisuuteen.

Esittelyjakson tarkastelu oli huomattavasti alkusysäyksen käsittelyä hankalampaa, sillä perustietojen määrittely ei ollut yksiselitteistä. Milloin dokumentin päähenkilöstä ja miljööstä on kerrottu tarpeeksi niin, että ohjelman tapahtumien seuraaminen on mahdollista? Myös hajautetut alut vaikeuttivat esittelyjakson määrittelyä. Hyvä esittelyjakso on kuitenkin selkeästi erotettavissa, ja pituudeltaan se on noin kahdesta minuutista neljään ja puoleen minuuttiin. Jakson lopun määrittelyä helpotti useimmissa dokumenteissa oleva käännekohta.

Kohteena olevien dokumenttien määrä vaikutti tulokseen, ja sen huomasi tutkimuksen aikana selvästi etenkin alkusysäysten ryhmäjaottelussa. Ryhmien tunnusmerkit muutuivat monesti, ja niiden määrä vaihteli koko tutkimuksen ajan. Jos tutkittavana olisi ollut enemmän henkilökuvadokumentteja, ryhmät olisivat todennäköisesti olleet nykyisistä tuloksista poikkeavia. Lisäksi olisi mielenkiintoista tietää, toimiiko jaottelu myös muissa dokumenteissa. Olisivatko tulokset olleet samanlaisia myös 30 minuuttia pitkisissä historiadokumenteissa? Tutkimukseni jättää kokonaan avoimeksi, miten päätelmät sopivat muihin dokumenttilajeihin. Tätä voisi selvittää uudella tutkimuksella. Olisi myös mielenkiintoista tietää, voiko dokumentin muita osia jakaa erilaisiin ryhmiin. Mitkä ovat esimerkiksi henkilökuvadokumentin lopun yhtenevät tekijät, ja voiko niitä jakaa alun tavoin erilaisiin ryhmiin?

Tutkimuksen tulokset selkeyttävät myös käytännön työskentelyä. Käden jälki-dokumentin suunnittelussa otimme huomioon muun muassa toimivan alun pituuden. Lisäksi tutkimus antoi viitteitä sille, millaisia alkusysäyksen tyylillisiä valintoja voimme tehdä. Aiheen perusteella pystyimme valitsemaan esimerkiksi oikeanlaiset kuvituskuvat tukemaan mielenkiintoa herättäviä sanoja.

Tietenkin myös dokumentin tekijän kokemus helpottaa ohjelman alun rakentamisessa. Katsomalla erilaisia ohjelmia ihminen oppii näkemään, millainen alku herättää kiinnostuksen. Kun kaava ei tunnu toimivan, kannattaa kokeilla jotain muuta. Maalaisjärjen käyttö on sallittua myös dokumentin teossa.

LÄHTEET

Aaltonen, Jouko 2003. Käsikirjoittajan työkalut. Audiovisuaalisen käsikirjoituksen tekijän opas. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Andell, Pia 2010. Dokumenttiohjaaja. Puhelinkeskustelu. 26.4.

Aristoteles IX 1997. Retoriikka. Runousoppi. Classica-sarja. Helsinki: Gaudeamus.

Kriwaczek, Paul 1997. Documentary for the Small Screen. Oxford: Focal Press.

Rabiger, Michael 1998. 3. painos. Directing the Documentary. Oxford: Focal Press.

Saksala, Elisa 2008. Asiaa ruudussa. Tv-dokumentin anatomia. Helsinki: Like.

Tervo, Kari 2003. Asiaohjelman käsikirjoittaminen. Teoksessa Elina Hirvonen (toim.) Käsikirjoittaminen. Helsinki: Art House, 193–209.

Vacklin, Anders, Rosenvall, Janne & Nikkinen, Are 2007. Elokuvan runousoppia. Käsikirjoittamisen syventävät tiedot. Helsinki: Like.

Yle 2009. Tosi tarina. Viitattu 14.11.2009.

<http://yle.fi/tositarina>

LIITE 1 Ylen Tosi tarina -dokumenttien ohjelmatiedot syksyllä 2009

Eskon pitkä loikka

Julkaistu: 8.9.2009

Ohjaus: Ari Lehikoinen

Kesto: 26:59

Miten onnistui Rakennusliiton poliisin loikka yritysjohtajaksi? Viime syksynä Esko Auvinen hyppäsi Rakennusliitosta rakennusliikkeen toimitusjohtajaksi. Miten ideologisesti suuri askel onnistui samaan aikaan, kun lama iski ja peli rakennustyömaille koveni?

Rakennusliiton yhteyspäällikkö Esko Auvinen kiersi vuosia rakennustyömaille tarkastamassa, ovatko työntekijöiden palkka ja työsuhteet kunnossa. Vuosi sitten hän jäi liitosta eläkkeelle ja hyppäsi samalla työntekijöiden edunvalvojasta työnantajan leiriin.

Rakennusliitossa Auvinen taisteli etenkin ulkomaisten työntekijöiden inhimillisen kohtelun puolesta. Hän pelasti pulaan joutuneita työntekijöitä ja onnistui järjestämään osalle heistä uuden työpaikan. Mutta viime talvena hän joutui kiperään tilanteeseen. Hän joutui lomauttamaan samat bulgarialaiset työntekijät, jotka Rakennusliiton miehenä oli pelastanut lähes orjamaisesta työsuhteesta.

”Kyllä se moraalisesti tuntui pahalta, tuntui tosi pahalta. Se ei sattunut minulle millään tavalla. Tuntui hyvin ikävältä. Ei se ollut sitä mitä minä ajattelin toimitusjohtajan tehtävän olevan”, toteaa Auvinen.

Tosi tarinassa Auvinen pohtii toimitusjohtajan vastuita ja paineita. Hän arvostelee myös ammattiyhdistysliikkeen toimintaa ja pelkää, että ay-liike on ajautumassa vain hyväpalkkaisten ammattimiesten edunvalvojaksi.

Mutanen Kurajoelta

Julkaistu: 15.9.2009

Ohjaus: Susanna Chazalmartin

Yle TV1:lle tuottanut: Illume Oy

Kesto: 27:28

"Minua eivät jaksaneet sisarukset, vanhemmat, opettajat eivätkä kaverit. Olin yksinäinen paha ihminen." Näin kertoo adhd:sta tietämättään kärsinyt Markku Mutanen lapsuudestaan. Nyt, 46-vuotiaana, Mutasella on takanaan kahdeksan avoliittoa, kaksi avioliittoa, 30 asuinpaikkakuntaa, 54 työpaikkaa, seitsemän yritystä ja lukematon määrä tempauksia, joista kaikkia hän ei mielellään muistele.

Myöhemmin laiskaksi ja tyhmäksi moitittu mies on kuitenkin onnistunutkin elämässään. Hän on löytänyt rinnalleen vaimon, joka on valmis huolehtimaan tästä äitinä ja rakastajana. Luennoilla, joissa Mutanen kertoo adhd:sta ja omasta elämästään, tuoleja kannetaan käytäviltä ja pullat loppuvat kesken.

Tähänastisen elämän tärkein saavutus on kirja Ylivilkas lapsi ja lennokas aikuinen. Sen raakatekstiä kahdet ehdot kirjoituksesta saanut mies kirjoitti kolmen vuoden ajan, sisulla ja tahdonvoimalla. Moni epäili tätäkin hanketta, mutta Mutaselle kirjan julkaisu on vasta uuden elämän alkusoittoa.

Mutanen Kurajoelta on elokuva luuseriksi tuomitun miehen kuoppaisesta matkasta oman elämänsä herraksi. Se on ”vähän tunteitakin nostattava tarina”, kuten mies itse elämänsä kuvailee, mutta toivoa se ei menetä missään vaiheessa.

Naiset ilman siipiä

Julkaistu: 22.9.2009

Ohjaus: Matts Dumell

Yle TV1:lle tuottanut: Vidi Press Oy

Kesto: 26:50

”Suomessa asuu kaksi sukupolvea maahanmuuttajaperheitä, joista enemmistö pitää henkistä, fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa hyväksyttävänä. Heidän mielestään on perheen sisäinen asia, jos naista lyödään, revitään tukasta, solvataan tai ajetaan kadulle.”

Näin kertoo Reet Nurmi, joka perusti kymmenen vuotta sitten valtakunnallisen Monika-Naiset -liiton. Viime vuonna liitto auttoi 3 500 maahanmuuttajataustaista naista selviytymään perheväkivallasta, sosiaalisista ongelmista sekä puolustamaan omia oikeuksiaan.

Ehkä juuri omien kokemustensa tähden Reet Nurmi uskoo, että maahanmuuttajanaisia on aluksi autettava heidän omalla kielellään, ennen kuin he pystyvät lentämään omin siivin. Aluksi kaikki tuntuu oudolta, kielitaidottomasta.

Suomessa asuu yli 75 000 ulkomaalaistaustaista yli 18-vuotiasta naista. Monika-Naisten keskuksiin yhteyttä ottaneista joka kuudes kertoo saaneensa tappouhkauksia omassa perhepiirissään.

”Väkivalta on nopeasti raaistunut ja maahanmuuttajanaisista kaksi viidestä on kokenut väkivaltaa. Usein he ovat muuttaneet maista, joissa perheväkivalta ei ole laitonta kuten Suomessa.”

Ohjelmassa Suomeen muuttaneet naiset kertovat väkivallan erilaisista kasvoista sekä siitä, miten heidän on ollut vaikea saada oikeutta huoltajuuskiistoissa.

”Mitä kauemmas pääkaupunkiseudulta mennään, sitä suurempi on todennäköisyys, että maahanmuuttajataustainen nainen joutuu erotilanteessa luopumaan lapsistaan”, kommentoi Nurmi tuoreimpia tapauksia.

Taisteluni

Julkaistu: 29.9.2009

Ohjaus: Kirsi Markkanen

Kesto: 25:51

Hannu Lukkarinen on 60-vuotias sarjakuvapiirtäjä ja kuvittaja. Hän on ollut intohimoinen piirtäjä jo lapsesta alkaen. "Piirtäessä pääsen omaan mikä-mikä-maahan, paikkaan jonne muilla ei ole pääsyä. Itse asiassa olen elänyt lähes koko elämäni siinä mikä-mikä-maassa", Hannu kertoo.

Viimeisimmät vuodet Hannu on käynyt omaa itsenäisyystaisteluaan. "Vaikka sitä nuorena kuvitteli olevansa vapaa, nyt huomaan, että olen pitkälti toiminut automaattiohjauksella ja ollut alitajuntani vietävissä." Alitajunta on vienyt miestä joskus vaarallisillekin teille. Aggressiot ovat tulleet tutuksi, viha on kääntynyt milloin sisään- milloin ulospäin.

Suomalaisen miehen blueskaava alkoholismi, työnarkomania ja omien voimien kanssa mittelöinti ovat osa myös Hannun elämäntarinaa. Lisänä siinä on vielä kovat selkäkivut jotka saavat ajoittain raavaan miehen "putoamaan katuun ja huutamaan tuskasta".

Nykyään Hannu saa kanavoitua energiansa harrastamalla keskiaikaista miekkailua. Alun perin hän aloitti miekkailun oppiakseen piirtämään miekkailuliikkeit oikein työllä olleeseen sarjakuvakirjaan. Harrastus vei miehen mukanaan. Se avasi myönteisen väylän aggressioiden purkuun ja itsetuntemukseen.

Hannun kamppailujen taustalta löytyy poikavuosien kokemukset, joita hän nyt tässä dokumentissa käsittelee. Hannu peri veteraani-isänsä sotatrauman ja kantaa sitä yhä mukanaan. Omalle lapselleen Hannu ei ole traumaansa siirtänyt, ja nykyään hänellä on myös aseet sen taltuttamiseksi. Ennen hän pakeni kynänsä kanssa piirtämisen maailmaan, nykyään hänellä on aseenaan myös miekka.

Punainen paroni

Julkaistu: 13.10.2009

Ohjaus: Tom Östling

Kesto: 28:21

”Sun täytyy tuntea jutut, vanhat autonrutut, uima-allastutut”, sanotaan laulussa, joka soi Tosi tarinassa Punainen paroni. Ohjelma kertoo Vladimir von Wittestä, työmyyrästä, joka omalla tavallaan luotsasi Suomen ja Neuvostoliiton suhteita toimessaan Finnairin päällikkönä Moskovassa ja Pietarissa yli kolmen vuosikymmenen ajan.

Suvun kuuluisuus Sergej Julius von Witte oli Venäjän viimeisen tsaari Nikolai II:n pääministerinä. Viipurin pommituksia äidin kanssa Helsinkiin paennut temperamenttinen Vladimir solmi monta hyvää sopimusta aikana, jolloin Suomen idänkauppa kukoisti ja Finnairilla meni hyvin.

Dokumentin tyyli on kohteensa oloinen, ilakoiva. Tylsien muisteluiden sijaan Vladimir von Witte tarinoi kissoista, kaviaarista, kullan kuljetuksesta, Kekkosesta ja Hrustsevista.

Tarjolla on satiirishenkinen matka vanhaan ”neukkulaan”. Leningradissa oli 60-luvun alussa vain seitsemän ulkomaalaista, eikä Moskovassa juuri näkynyt autoja.

Vladimir von Witten mielestä karhun naapurissa ei tule elämöidä Natolla. Tämä tuskin on yllättävää 74-vuotiaan evakkokarjalaisen sanomana. Todistusvoimansa dokumentti hakee siitä menneestä, jonka takaa hämmöttää Putinin Venäjä.

Vaakamestari

Julkaistu: 20.10.2009

Ohjaus: Ilkka Ilkare

Yle TV1:lle tuottanut: Filmifakta Oy

Kesto: 28:54

Kun Mauno Laine oli pikkupoika, IKL:n miehet pitivät vallassaan Leppäkorven kylää Nummen pitäjässä. Manu joutui jo varhain punnitsemaan elämän arvoja, kuten hän myöhemmin punnitsi Messuhallissa nyrkkeilijöitä. Punikin poikana elämä ei ollut helppoa ja nyrkeillekin oli käyttöä, jos halusi ottaa paikkansa yhteisössä, jossa ”alempia” häpeämättä poljetaan.

Vaakamestari on tarina urheilun yhdistämisestä, kaiken kestävästä ystävydestä, tahdosta rakentaa parempaa maailmaa, jossa sotia ei tunneta.

Vanki 391/09

Julkaistu: 27.10.2009

Ohjaus: Esa Silander

Kesto: 28:33

46-vuotias pankkirosvo Jan Jalutsi on istunut elämästään 20 vuotta kalterien takana. Hän on istunut 15 vankilassa Suomessa ja Ruotsissa, karannut niistä viidestä, yhteensä seitsemän kertaa. Hänen yhteenlaskettu tuomionsa oli korkeimmillaan yli 40 vuotta: häntä on luonnehdittu Pohjoismaiden pahamaineisimmaksi rikolliseksi.

Esa Silanderin ohjaama Tosi tarina kertoo Jan Jalutsin tarinan normaaliperheen lapsesta yhteiskunnan hylkiöksi ja lopulta kirjailijaksi. Takana on onnellinen lapsuus, nuoruuden rankat virheet, uhosta maksetut lunnaat, rakkaus, ankara opiskelu ja nykyhetki, joka ei ole ammattirikolliselle helppo. Kysymys kuuluu: voiko elämässään muuttaa kaiken?

Yli 20 vuotta Suomen pahamaineisimmissa vankiloissa ovat muokanneet miestä. Silti korkein hinta, minkä hän rikollisesta toiminnastaan on omien sanojensa mukaan maksanut, on rakkaus: rakkaus luontoon ja naiseen nimeltä Sanna, joka sai hänet katkaisemaan vankilapakokierteen.

Jan Jalutsin tarinaa seuratessa piirtyy myös tarkka kuva siitä, millaisia ovat Suomen vankilat: Lähes kolmannes vangeista kuuluisi muualle kuin vankiloihin, osin mielenvikaiset vangit ovat vaara niin henkilökunnalle kuin toisille vangeillekin. Ja totta kai kun Jalutsista puhutaan niin vankilasta myös karataan. Mutta onko vankikarkuri vapaa? Entä kumpi on ihmismielelle vahingollisempaa, elämä jatkuvassa kiinnijäämisen pelossa vai lusiminen?

Burnout

Julkaistu: 3.11.2009

Ohjaus: Iris Olsson

Kesto: 27:34

Jussi sai 27-vuotiaana paikan ison firman globaalin markkinoinnin päällikkönä. Opettajaksi valmistuva 25-vuotias Tarmo halusi testata taitojaan ja päätti haastaa itsensä vuoden opettajasijaisuudella pienen kaupungin koulussa. Lapsesta asti selloa soittanut Aino-Maija opiskeli ammattisoittajaksi ja harjoitteli päivittäin monta tuntia. Kaikki olivat menestyneitä omalla alallaan ja kokivat tekevänsä sitä mitä halusivat. Yhden kohtaloksi koitui innokkuus, toisella kiltteys ja kolmannella elämästä vei ilon kova itsekritiikki. Kaikkien yrittäessä tehdä työnsä mahdollisimman hyvin, johti heidän työmoraalinsa uupumukseen, josta palaaminen omaksi itsekseen ei ole ollut enää itsestänselvyys. Stressi johti uupumukseen, uupumus burnouttiin, burnout masennukseen ja uuden arvomaailman rakentamiseen.

Haastatteludokumentissa kolme nuorta aikuista – sellisti, opettaja ja markkinointipäällikkö – kertovat omakohtaiset tarinat rajoihinsa törmäämisestä työelämän kynnyksellä. Olisivatko oireet olleet nähtävissä, miltä uupumus tuntui ja voiko siitä syyttää ketään muuta kuin itseään?

Perhesirkus

Julkaistu: 10.11.2009

Ohjaus: Ilona Laurikainen

Kesto: 28:40

Lempäälässä toimiva perhesirkus on ensimmäisiä sosiaalisen sirkuksen pilottiprojekteja Suomessa. Sirkus on oiva väline vammaisten nuorten, heidän perheidensä ja toisaalta sirkuksen ammattilaisten kohtaamiseen.

Perhesirkuksen harjoituksissa tasavertaisuus ja yksilön kunnioitus ovat itsestäänselvyys. Kukin tekee työtä omien taitojensa ja mahdollisuuksiensa mukaan. Nouseminen trapetsille on näkövammaiselle Netalle alkuun hurja haaste, mutta haaste se on myös Netan äidille. Esaa jännittää, kestävätkö hänen jalkansa kovan harjoittelun ja esiintymisen. Nuorten vanhemmille suurin haaste voi olla heittäytyminen, omaan rooliin eläytyminen. Tärkeintä ei aina ole, miltä jokin suoritus näyttää vaan miltä se tuntuu. Kun esiintyjä nauttii, hieno tunnelma tavoittaa myös yleisön. Näistä sirkuslaisista tekemisen ilo välittyy.

Perhesirkuslaisten tavoite on ei enempää eikä vähempää kuin synnyttää yhteisvoimin taiteellisesti kunnianhimoinen speaktaakkeli. Esityksen ohjausta ja sen yksityiskohtia on hionut Seela Wanvik, perheitä ovat harjoituksissa opastaneet Kaisa Hietaniemi ja Tytti Vesämäki.

Perheet ovat tehneet koko kevään tiukasti töitä. 25. kesäkuuta 2009 kansainvälisen konferenssin yleisö odottaa Tampere-talon katsomossa, perhesirkus on valmis astumaan lavalle.

Ruumiintutkija

Julkaistu: 17.11.2009

Ohjaus: Risto Majaniemi

Yle TV1:lle tuottanut: Cultfiction Oy

Kesto: 26:12

Ruumiintutkija on dokumentti maineikkaasta oikeuslääkäristä Pekka J. Karhusesta keskellä Nokian epäiltyjen hoitolaitossurmien tutkintaa. Samalla dokumentti avaa katsojalle oikeuslääkäriin ammattin ja roolin rikostutkinnan taustalla.

Karhunen toimii Tampereen ja Kuopion yliopistojen oikeuslääketieteen professorina. Lisäksi hänen johtamansa tutkimusryhmä osallistuu suureen EU:n rahoittamaan monikansalliseen tutkimusprojektiin, jossa selvitetään sepelvaltimotaudin ja sydänäkkikuoleman syitä.

Taustana Karhusen uralle on oman isän äkillinen kuolema sydänkohtaukseen 41-vuotiaana. Tuona päivänä Karhunen päätti ryhtyä lääkäriksi. Ensimmäinen ruumiinavaus herätti hänessä voimakasta pelkoa. Karhunen kertoo dokumentissa suhteestaan kuolemaan, läheiseen työtoveriinsa.

Karhusen tutkinta oli ratkaisevassa roolissa, kun 27-vuotias sairaanhoitaja tuomittiin vuosi sitten käynnistyneessä oikeusprosessissa elinkautiseen Ylisen mielisairaalassa tapahtuneesta insuliinimurhasta sekä yrityksestä myrkyttää insuliinilla pieni lapsi. Sairanhoitaja on kiistänyt syyllisyytensä ja valittanut tuomiosta, juttu on parhaillaan hovioikeudessa.

Dokumentissa seurataan Nokian hoitolaitoskuolemien tutkintaa. Kyseisen hoitajan työvuorolla sattui Nokialla kymmenkunta hämärää kuolemantapausta, jotka dokumentissa ovat Karhusen ja Krp:n tutkinnan kohteena. Tapausten selvittäminen on yhä kesken.

Kauppa tavaraksi

Julkaistu: 24.11.2009

Ohjaus: Heikki Koskela

Yle TV1:lle tuottanut: Viestintä Helapress Oy

Kesto: 28:03

Teuvan Komsinkylään, Suupohjan rautatien kupeeseen, nousi 60 vuotta sitten kyläläisten yhteistyöllä uusi osuuskauppa. Vaikka maa on täynnä tyhjin ikkunoin maailmaa katsovia entisiä kauppoja, tämä talo uhkuu yhä elinvoimaa.

Komsin kaupassa on jo taakse jääneiden kuudenkymmenen vuoden aikana myyty melkein mitä tahansa korvikekahvista rautakankiin asti ja vapaakirkkovuosina julistettu Jumalan sanaa, mutta tulevaisuuteen se katsoo suomirockin kirkkain silmin.

Sepon Sekatavaran lopetettua 11 vuoden jälkeen toimintansa kauppa saa rajun remontin myötä taas uuden ilmeen, siitä tulee Lauri Tähkä & Elonkerjuu -yhtyeen tukikohta, Häjy-liike.

Maaseutu ei tuota vain leipää vaan myös "sirkushuveja". Elonkerjuu on elon korjuuta. Tähkämuusikkojen musiikilliset juuret löysivät kasvumaansa vanhoista kansanlauluista, ja nyt yhtye luo itse tämän päivän ja tulevaisuuden kansanmusiikkia.

Kauppa tavaraksi kertoo luopumisen haikeudesta, mutta samalla myös tulevaisuudenuskosta ja luovuudesta, jolla tämä maa on rakennettu ja jolla sitä viedään eteenpäin. Samalla se on tarina siitä, miten kauppa voi monellakin tavalla olla "kylän sydän", joka muotoaan, ilmettään ja toimintaansa kulloisenkin ajan vaatimusten mukaan uudistaen pitää pintansa vuosikymmenien virrassa.

Kotkan ruusu

Julkaistu: 1.12.2009

Ohjaus: Riitta Granath

Kesto: 26:54

Kotkan Ruusu eli Rosalia Mäkinen os. Gurovitch syntyi Viipurissa varakkaaseen juutalaiseen perheeseen ainoana tyttärenä 1900-luvun alussa.

Hän rakastui alaikäisenä tulisesti ja sai aviottoman lapsen rakastettunsa kanssa. Rosan äiti hirttäytyi, ja perhe hylkäsi Rosan, kun hän virallisesti meni naimisiin tultuaan täysi-ikäiseksi. Rosa menetti myös oman tyttärensä Noran, kun lapsi oli 3-vuotias ja annettiin hoitoon toiseen perheeseen.

Rosalia muutti Kotkaan 1930-luvulla ja perusti sinne parturin, joka tuli kuuluisaksi takahuoneestaan. Rosalia oli erikoinen ilmestys Kotkan harmaassa katukuvassa, ja hänen salonkinsa oli aktiivisessa käytössä laivojen päällystön vieraillessa siellä.

Rosalia puhui viittä kieltä ja otti mielellään vastaan tuliaisia ulkomailta. Nuoret miehet olivat Rosan lemmikkejä, lieneekö nuoruuden rakkauden menetys jättänyt pysyvät jäljet Rosalian joskus surulliseenkin elämään.

Kotkan Ruusu menehtyi 1960-luvulla ja on haudattu Helsingin juutalaiselle hautausmaalle.

Irtaantajat

Julkaistu: 8.12.2009

Ohjaus: Timo Humaloja

Yle TV1:lle tuottanut: Kinovid Oy

Kesto: 27:13

Irtaantajat on kertomus kolmesta romanista, jotka ovat jättäneet taakseen heimonsa ja elävät valtaväestön keskuudessa vailla mustalaisuuden ulkoisia tunnusmerkkejä, tietyn-tyyppistä pukeutumista ja tiukkaa alistumista heimon sääntöihin. Kuitenkin mustalaisuus on osa heidän verenperintöään, josta ei koskaan voi täydellisestä irtaantua.

Toisaalta ei myöskään oma heimo ole aina hyväksynyt heidän ratkaisuaan. Siksi he ovat joutuneet elämään kahden kulttuurin välitilassa. He kokevat torjuntaa ja epäluuloja molemmista suunnista, he ovat pakolaisia omassa maassaan.

Vasta vuosien vaikeuksien jälkeen he ovat tasapainossa oman oikean identiteettinsä kanssa. Mutta valtaväestön keskuudessa elää silti tuhansia, jotka yhä pelkäävät alkuperänsä paljastumista kehittäen tarinoita ja selityksiä omalle eksoottiselle ulkonäölleen.

Unelma

Julkaistu: 15.12.2009

Ohjaus: Ville Tantt

Yle TV1:lle tuottanut: Studio Lumo

Kesto: 27:46

“Tajusin etten ole edes kuullut aikoihin kenenkään sanovan sanaa unelma. Se pisti mut miettimään, että onko ihmisillä nykyään vähemmän unelmia... Tää projekti on mun unelma.” Näin kertoo dokumentin päähenkilö, Koukku, hellyttävän kirkasotsainen nuorimies.

Unelma on koskettava veijaridokumentti ja roadmovie. Se on pieni tarina isosta asiasta; yksikätisen nuoren miehen projektista, jonka tarkoituksena on maailman ja etenkin ihmisten pelastaminen.

Koukku haluaa jakaa hyväksi, jopa käännteentekeväksi kokemaansa itseoivalluksen kaikille siitä kiinnostuneille. Yksi este asiassa on: tämän Sahaja Yoga -meditaatiotekniikan opetuksesta ei koskaan pyydetä maksua. Tämä tarkoittaa myös siis sitä, että rahaa sen eteenpäinviemiseen ei ole. Miten tavoittaa ihmiset maan eri kolkissa, jos ei ole rahaa sanan julistamiseen?

“Haluun tehdä ja myydä niin paljon kynttilöitä, että voin ostaa asuntoauton ja lähteä baanalle, pysähtyy matkan varrella ja pistää tiipin pystyyn eri mestois. Tää Sahaja Yoga meditaatiotekniikka toimii kun sitä vain kokeilee. Ja viel ilmaseks! No money yes honey.”

Pääsemme seuraamaan Koukun utteraa kynttilänvalua ja myyntiä, ja ihme kyllä pääsemme myös matkalle hänen mukanaan jopa kotimaamme rajojen ulkopuolelle.

“Kunpa aikuiset unelmoisivat niin kuin lapset, tai edes kuuntelisivat lapsiaan.”

Vieraana maailmassa

Julkaistu: 22.12.2009

Ohjaus: Nadezda Pojasnik

Yle TV1:lle tuottanut: Helmi Films Oy

Kesto: 26:48

Inkeriläisperhe Petroskoista muuttaa Suomeen löytääkseen apua lapsenlapselleen Karinalle, joka syntyi sairastaen parantumatonta ihosairautta. Karina syntyi Petroskoissa 10 vuotta sitten. Lääkärit eivät pystyneet auttamaan Karinaa ja antoivat hänelle elinaikaa enintään vuoden. Karinan vanhemmat erosivat, ja Karinan isoäiti Vera aloitti Karinan hoitamisen.

Karinan isovanhemmat päättivät muuttaa Vantaalle 5 vuotta sitten löytääkseen apua tytön sairauteen. Samalla isovanhemmat toivovat, että kun Karina saa lääkärin apua, hänen elinikänsä pitenee.

Tällä hetkellä Karina käy koulussa erityisluokalla. Opettajat pitävät hänet erittäin älykkäänä lapsena, mutta Karina ei pääse terveiden lasten ryhmään ihosairaudesta. Tilanne on hankala, koska lapset pelkäävät hänen erilaista ulkonäköään eikä hänellä ole tällä hetkellä ystäviä.

Karinan perheessä uskotaan, että kun perheeseen syntyy sairas lapsi, tämä ottaa kantaa seitsemän sukupolven tekemät pahat teot.

Karinan perhe on valmis tekemään kaikkeensa, jotta Karina voi viettää tavallisen pienen tytön elämän, johon kuuluu perheen lisäksi ystävät ja koulunkäynti. Isovanhemmat pelkäävät, pystyykö tyttö aikuistuessaan löytämään oman paikan elämässä ja ottaako yhteisö hänet paremmin vastaan.

Dokumenttielokuva kertoo Karinan ja hänen isovanhempiensa elämästä sekä Karinan voimakkaasta elämänhalusta.

Utsjoen diakonissa

Julkaistu: 29.12.2009

Ohjaus: Suvi West

Kesto: 29:02

Dokumenttielokuva Utsjoen diakonissa kertoo Eija Sepästä, joka työskentelee kirkon sosiaalityöntekijänä Utsjoella. Hän elää mukana ihmisten arjessa ja juhlassa, ilossa ja surussa, kaikessa mitä mahtuu syntymän ja kuoleman väliin. Dokumentissa seurataan läheltä, mitä merkitsee aito välittäminen ja yhteisöllisyys. Katsojat pääsevät mukaan ihmisten elämään ja koviinkin kohtaloihin, joihin diakonissan käynnit tuovat toivoa.

Dokumenttielokuvassa nähdään, kuinka Suomen pohjoisimmassa kunnassa diakonissa joutuu repeämään moneen. Pitkät välimatkat ja työpäivät, vaikeat keliolosuhteet sekä huoli seurakuntalaisten hyvinvoinnista ovat vain osa haasteista, joita Utsjoen ainoa diakonissa joutuu kohtaamaan. Vaikka ihmisten kipukohtat koskettavatkin, Utsjoen diakonissa rakastaa sekä työtänsä että seurakuntalaisia suurella sydämellä. Kymmenen vuoden uurastuksen jälkeen myös seurakuntalaiset ovat ottaneet Sisar Eijan omaksensa. Eija joutuu kuitenkin tekemään valinnan perheen ja työn kesken. Hän päätyy luopumaan työstään Utsjoen diakonissana ja palaamaan entiselle kotiseudulle Kaustiselle uuden perheensä luo. Lähtö on vaikeaa, ja kaipuu Utsjoelle seuraa häntä uuteen elämään Pohjanmaalle.

Utsjoen diakonissa -dokumentti näyttää evankelis-luterilaisen kirkon tärkeän, mutta näkymättömän roolin köyhien, sairaiden, syrjäytyneiden, vanhuksien ja murheellisten auttajana. Tällä hetkellä kirkko tuntuu elävän murroskautta. Yhä useampi eroaa kirkosta, ja puhutaan ihmisten erkaantumisesta seurakunnasta. Utsjoella kirkolla on kuitenkin vielä tärkeä rooli ihmisten jokapäiväisessä elämässä.

Dokumentin ohjaaja Suvi West on päähenkilön Eija Sepän tytär. Hän innostui tekemään dokumentin seurattuaan vuosia äitinsä työtä Utsjoella.

LIITE 2 Käden jälki -dokumentin käsikirjoitus

Käden jälki

Käsikirjoitus

Viivi Laakkonen
Katriina Mäkelä

VERSIO 1.0

Päähenkilö

Turun Nummenmäellä sijaitsee pieni parturi-kampaamo, jota Ritva Koskinen on pyörittänyt jo 30 vuotta. Päällepäin liike näyttää tavalliselta ja mukavalta parturi-kampaamolta, mutta silti joku ohikulkija saattaa tehdä käsillään ristin merkin. Ritvalla on liikkeen takahuoneessa tila, jossa hän muun muassa ennustaa korteista ja parantaa käsillään.

Ritva Koskinen kutsuu itseään Turun noidaksi. Hän on perehtynyt eri uskontoihin ja käynyt monia alan kursseja sekä koulutuksia. Nykyisin hän myös jakaa tietouttaan kiinnostuneille luennoimalla erilaisissa tilaisuuksissa.

Juttu

Tv-dokumentti Käden jälki kertoo Ritvan tarinan kautta käsillä parantamisesta ja siihen liittyvistä ennakkoluuloista sekä uskomuksista. Videossa valotamme asiaa sekä energiahoidon että lääketieteen näkökulmasta, vaikka keskitymmekin pääasiassa päähenkilön kokemuksiin ja ajatuksiin asiasta. Päähenkilön lisäksi haastattelemme lääkärinä jo pitkään toiminutta Pentti Huovista, joka työskentelee Turun Pulssissa. Tärkeänä osana dokumenttia on hoitotilanne, jossa Ritva omien sanojensa mukaan ”toimii eräänlaisena välineenä” ja käyttää energioita asiakkaan hoitamiseen.

Dokumentin tarkoituksena on rikkoa suurimpia ennakkoluuloja ja oletuksia, joita kyseiseen vaihtoehtoiseen hoitomuotoon liitetään ja antaa mahdollisimman realistinen kuva aiheesta.

Haastattelu tehdään muutamana eri kertana, jolla pyritään luomaan vuoropuhelu päähenkilön ja lääkärin välille. Esitämme molemmille haastateltaville muun muassa seuraavia kysymyksiä:

- Mitä hoitotilanteessa tapahtuu?
- Mitä kanavoitu energia on?
- Miten energiaa käytetään?
- Kuka voi hoitaa energiaa käyttämällä?
- Miten voi oppia parantamaan energiaa käyttäen?
- Millaisia riskejä energialla hoitamiseen voi liittyä?
- Kuinka usein potilas pyytää henkiparantajaa sairaalaan Suomessa?
- Miksi Suomessa ei Englannin tavoin sairaalahenkilökuntaan kuulu henkiparantajaa?
- Miten Suomen evankelisluterilainen kirkko suhtautuu henkiparantamiseen?
- Miten lääketieteessä nähdään energiahoito?

- Ohjaako lääkäri koskaan potilasta henkiparantajalle?
- Millaista yhteistyötä energiahoidon harjoittajilla ja lääkäreillä on?
- Millaista yhteistyötä energiahoidon harjoittajien ja lääkäreiden välillä olisi hyvä olla?
- Millaisia asioita energioiden avulla voi tehdä?
- Mitä ihmisen kehossa tapahtuu, kun häntä parannetaan?
- Mitä parantajan kehossa tapahtuu, kun hän hoitaa asiakasta?
- Miten ihmisen oma usko energioiden voimaan vaikuttaa hoidon onnistumiseen?
- Milloin henkiparantaja kieltäytyy hoitamasta asiakasta?
- Sekä perinteisten että vaihtoehtoisten hoitomuotojen päämääränä on asiakkaan parantuminen. Miksi yleisen käsityksen mukaan hoitomuodot sovit keskenään?
- Kuinka usein lääkärin asiakas mainitsee käyneensä energiahoidossa?

Kuvauspaikat ja kohtausluettelo

Dokumenttia kuvataan muun muassa Ritva Koskisen parturi-kampaamossa sekä takahuoneessa, jossa hoito tapahtuu. Kuvituksessa keskitymme päähenkilön käsiin ja varsinaiseen hoitotilanteeseen. Lisäksi näytämme Ritvan työtä parturi-kampaamon puolella. Lääkärin haastattelu tehdään hänen työhuoneessaan. Varsinaista haastattelukuvaa käytetään suhteellisen vähän, ja haastattelu kuullaan enimmäkseen kertojan tavoin toiminnan taustalla.

Dokumentin tyyli on rauhallinen. Siinä ei käytetä nopeita leikkauksia eikä efektejä.

Dokumentti jakautuu kolmeen osioon, joita tauottaa lääkärin kommentit. Toinen osio, jossa energiahoidaminen tapahtuu, on osioista kaikkein pisin. Jokaisen osion aloittaa väliotsikko, joka on jollain tavoin yhteydessä haastateltavan puheeseen ja kuvan tapahtumiin.

Dokumentin osiot jakautuvat seuraavasti:

1. Kahvin juontia ja muita aamupuuhia. Parturi-kampaamon asiakas saapuu liikkeeseen, ja Ritva aloittaa työnsä.
2. Valmis työ. Parturi-kampaamon asiakas lähtee. Ritva siivoaa työpisteensä. Seuraava asiakas saapuu paikalle. Ritva ja asiakas siirtyvät liikkeen puolelta takahuoneeseen. Seurataan hoitotilannetta.
3. Hoitotilanne päättyy. Ritva ja asiakas käyvät läpi asiakkaan tuntemuksia. Asiakas lähtee. Ritva lukee saamia palautteita. Ritvan työpäivä jatkuu, mutta kamera etäännyy ja siirtyy liikkeen ulkopuolelle.

Juttu on noin 30 minuuttia pitkä. Kohderyhmänä ovat ihmiset, jotka saattavat jo tietää jotakin käsillä parantamisesta, mutta eivät vielä ole osanneet muodostaa omaa mielipidettään asiasta.